

OPERACIJA *ALLIED FORCE* I OGRANIČENJA ZRAČNE MOĆI

Robert Barić¹,

UDK: 358.4(100-15:497.115)"1999"
327.51(100-15:497.115)"1999"

Izvorni znanstveni rad
Primljeno: 30.09.2002.
Prihvaćeno: 5.11.2002.

Sažetak

Operacija Allied Force ne predstavlja dokaz ostvarenja teorija klasičnih zagovornika zračne moći (Dhouet, Trenchard, Mitchell) o mogućnosti pobjede u sukobu isključivom primjenom zračne moći. Ova operacija mora se sagledati u okviru koncepta upotrebe zračne moći kao sredstva prisile, a ne u okviru klasičnih teorija zračne moći čija je vrijednost danas primarno historijska. Operacija Allied Force, zajedno s prethodnim uspješnim primjerima upotrebe zračne moći kao sredstva prisile, pokazuje da i u ovim slučajevima zračna moć postiže uspjeh samo ako se kombinira s paralelnim provođenjem različitih političkih, ekonomskih i vojnih mjera.

Ključne riječi: Operacija Allied Force, zračna moć, teorije zračne moći, zračna moć kao sredstvo prisile, analiza operacije Allied Force

Analize i tumačenja rezultata operacije *Allied Force* (NATO-va intervencija na Kosovu 1999. godine), a posebno uloge zračne moći u NATO-voj intervenciji i dalje su predmetom intenzivnih rasprava, te se nastavljaju se na rasprave pokrenute još početkom prošlog desetljeća (nakon operacije *Desert Storm*) o prednostima i ograničenjima zračne moći. Kao rezultat spektakularnog uspjeha primjene zračne moći u ratu protiv Iraka 1991. godine, ponovno je aktualizirano mišljenje o mogućnosti postizanja pobjede u vojnom sukobu isključivom primjenom zračne moći, odnosno iznesena je teza o konačnom oživotvorenju ideja zagovornika zračne moći iz dvadesetih i tridesetih godina prošlog stoljeća (Gulio Dhouet, Hugh Trenchard, William Mitchell). Ovo mišljenje izneseno je i u članku objavljenom u *Polemosu* br.

¹ Natporučnik Robert Barić je pomoćnik savjetnika Predsjednika Republike Hrvatske za obranu i vojna pitanja. E – mail: robert.baric@predsjednik.hr

6,² u kome autor izričito navodi kako je iskustvo operacije *Allied Force* prva praktična potvrda Dhouetove doktrine.³ Navedeno mišljenje je u skladu s iznesenim tezama da je zapravo primjena klasičnih načela zračne moći (razvijenih od strane navedenih klasičnih teoretičara zračne moći) spasila operaciju NATO-a nakon zastoja u prvoj fazi, te da je razvoj moderne vojne tehnologije konačno omogućio ostvarivanje Dhouetovih ideja o mogućnosti pobjede isključivom primjenom zračne moći.⁴ Uz navedenu tezu o operaciji *Allied Force* kao ostvarenju Douhetovih ideja, u spomenutom prikazu objavljenom u *Polemosu* autor je dao i niz vrlo problematičnih tvrdnji o odvijanju NATO-ve zračne operacije,⁵ zbog čega je potrebno dati detaljniji osvrt na izvođenje i rezultate operacije *Allied Force*.

Tvrdnja da operacija *Allied Force* predstavlja potvrdu ideja Dhoueta i drugih ranih zagovornika zračne moći ne može se prihvatiti zbog činjenice koja je zanemarivana u raspravama o zračnoj moći u ovoj i ranijim vojnim operacijama izvedenim u proteklom desetljeću. Cilj operacije *Allied Force* nije bila potpuna pobjeda nad protivnikom (što kao cilj svih zračnih djelovanja navode klasični teoretičari zračne moći), već se radilo o upotrebi **zračne moći kao sredstva prisile (coercive air-power)** radi ostvarivanja ograničenih ciljeva u ograničenom sukobu, odnosno prisiljavanja suprotne strane na promjenu ponašanja a ne na njezino potpuno uništenje ili poraz. Ovaj koncept primjene zračne moći nipošto nije nov, već se može pratiti od Drugoga svjetskog rata. Treba naglasiti i činjenicu da operacija *Allied Force* nije ni prvi primjer uspješne primjene zračne moći u navedenoj ulozi: prije tri desetljeća strateški konvencionalni udari američkog USAF-a po Sjevernom Vijetnamu (operacija *Linebacker II* 1972. godine) prisilili su sjevernovijetnamsku stranu na pregovore u Genevi, a 1995. godine operacija *Deliberate Force* (zračni udari NATO-a u BiH) prisilila je srpsku stranu na pregovore koji su na kraju doveli do sklapanja *Daytonskog sporazuma*. U skladu s navedenim, može se reći da pravo pitanje u raspravama o zračnoj moći u današnjim uvjetima treba glasiti: kakva je vrijednost zračne moći kao jednog od sredstava prisile (u slučajevima kad cilj nije potpuni poraz protivnika, već mijenjanje njegova ponašanja), odnosno može li u navedenoj ulozi zračna moć sama dovesti do traženih rezultata ili se mora kombinirati s upotrebom drugih sredstava.

Uz navedeno, treba istaknuti da je koncept primjene prisile u posthladnoratovskom razdoblju postao važnom komponentom vanjskopolitičkog djelovanja SAD-a na međunarodnoj sceni. Primjena različitih oblika prisile (vojne, ekonomske, političke) idealna je u slučajevima manjih kriza, kad nisu izravno ugroženi nacionalni interesi SAD-a, te se različiti oblici prisile mogu koristiti kao oblik ograničenog odgovora u navedenim krizama. U slučaju primjene vojnih sredstava, zračna moć je najpogodniji oblik upotrebe vojne sile kao sredstva prisile zbog sljedećih razloga:

² Jelavić, Tino (2000.) "Operacija Saveznička snaga 1999. (NATO nad Jugoslavijom)" *Polemos* 3(2):167-196.

³ Ibid., 168-169.

⁴ Hinman, Ellwood P. (2000.) "Context and Theory: Lessons from Operation Allied Force" *Air Power History* 48(2):26-34.

⁵ O pitanjima planiranja cijele operacije, odluke o neangažiranju kopnenih snaga, neutralizacije jugoslavenskog protuzračnog sustava, i o procjene štete nanosene Vojski Jugoslavije.

- ne zahtjeva angažiranje kopnenih snaga, čime se izbjegavaju veće žrtve na vlastitoj strani, te smanjuje otpor intervenciji u američkoj javnosti;
- kombinira brzinu reakcije s velikom razornom moći;
- moguće je stupnjevanje primjene zračnih moći, a time i učinaka koji se postižu (od upozoravajućih napada, pa do kompletne zračne kampanje);
- moguće je napadanje ciljeva na taktičkoj, operativnoj ili strateškoj razini, odnosno kombinacija navedenih ciljeva;
- broj civilnih žrtava može se smanjiti na minimum.

Zbog navedenih razloga (fleksibilnosti i učinkovitosti), SAD će u budućnosti sve više upotrebljavati zračnu moć kao vojno sredstvo ostvarivanja prisile. Međutim, to ne znači da će upotreba zračne moći svaki puta donijeti uspjeh: uz postignute uspjehe mogu se navesti i neuspjeli pokušaji primjene zračne moći kao sredstva prisile.⁶

KLASIČNE TEORIJE ZRAČNE MOĆI

Da bi se mogla vidjeti razlika između klasičnih teorija zračne moći i današnjih pogleda na upotrebu zračne moći, potrebno je ukratko iznijeti i analizirati teze klasičnih teoretičara zračne moći, a posebno Douheta. Ključne teze Douhetove teorije jesu:⁷

1. Revolucionarni karakter zračne moći. **Kontrola zračnog prostora ključna je za uspjeh u ratu.** U budućem ratu formula za pobjedu bit će sljedeća: preuzimanjem komande zračnog prostora, tj. ostvarivanjem zračne nadmoći) neutralizacijom strateških "vitalnih centara" protivnika i održavanjem ofenzive u zračnom prostoru uz defenzivu na zemlji. Rat će biti brz, nasilan ali s manje žrtava, zračna moć će dominirati a zemaljske snage neće imati vremena za izvođenje mobilizacije.

2. Kontrola zračnog prostora uklonit će potrebu kontrole zemaljskog prostora i poništiti značenje kopnenih snaga u ratu.

3. Glavna uloga zračne moći jest uništenje protivničke vojne, industrijske, transportne i državne strukture masovnim strateškim bombarderskim napadima.

4. Ključ pobjede leži u uništenju ne samo vojnog i industrijskog potencijala protivnika, već u slamanju njegove volje za borbom, što se najefektivnije može ostvariti bombardiranjem urbanih centara. Prema Douhetu, strana koja bi izgubila kontrolu nad zračnim prostorom, doživjela bi takav psihološki udar (zbog prijetnje totalnim razaranjem) da bi se jednostavno predala.

⁶ O upotreb prisile kao sredstva vanjskopolitičkog djelovanja SAD, vidi: Byman, Daniel; Waxman, Matthew (2002.) *The Dynamics of Coercion: American Foreign Policy and Limits of Military Might*. Cambridge University Press.

⁷ Vidi: - Meilinger, Phillip S. (1997.) "Giulio Douhet and the Origins of Airpower Theory". U: Meilinger, Phillip S. (ur.) *The Paths of Heaven: the Evolution of Airpower Theory*. Air University Press, Maxwell AFB, Alabama: Air University, School of Advanced Airpower Studies. Str. 1-41.- Eula, Michael J. (1986) "Giulio Douhet and Strategic Air Force Operations: a Study in the Limitations of Theoretical Warfare" *Air University Review* 37(6): 94-99.

5. Inzistiranje na razvoj strateških bombarderskih snaga, uz zanemarivanje "pomoćne" (lovačke) avijacije. Organizacija zemaljske obrane protiv bombarderskih snaga nije moguća.

Iskustvo iz Drugoga svjetskog rata, kao i poslijeratnih lokalnih sukoba pokazalo je neutemeljenost većeg dijela Douhetovih postavki (davanje primata bombarderskim snagama, poništavanje značenja kopnenih snaga u ratu, jednostavno slamanje volje stanovništva za borbu pred bombarderskom prijetnjom, podcjenjivanje lovačke avijacije). Navedene pogreške treba posmatrati u kontekstu tadašnjeg strateškog položaja Italije (relativna sigurnost od kopnene invazije, ograničeni resursi). Međutim, ključni dio Douhetova rada može se svesti na dvije teze: revolucionarni karakter zračne moći u budućem ratu, te mogućnost dobivanja sukoba isključivom primjenom zračne moći, bez korištenja ostalih grana oružanih snaga. Kad govorimo o prvoj tezi, Douhet je bio u pravu – bez zračne moći nema pobjede u ratu; tu maksimu dokazao je svaki sukob vođen u posljednjih nekoliko desetljeća. Ali, ključno pitanje koje se postavlja jest: može li zračna moć samostalno, bez drugih grana oružanih snaga (te niza političkih i ekonomskih mjera) biti isključivi činilac postizanja pobjede u ratu? Primjeri koji će biti dani u tekstu pokazat će da se takva interpretacija uloge zračne moći ne može prihvatiti.

Drugi klasični teoretičar zračne moći bio je zapovjednik britanskih zračnih snaga (RAF-a) između 1919. i 1930. godine Sir Hugh Trenchard. Kao i kod Douheta, Trenchard navodi potrebu slamanja morala protivničke populacije: no umjesto masovnih napada usmjerenih na protivničko stanovništvo, Trenchard se zalagao za selektivno i precizno bombardiranje industrijske infrastrukture; tim metodom rušio bi se moral zaposlenog dijela populacije, što bi dovelo do postupnog slamanja morala cjelokupne populacije (prema Trenchardu, Douhetovi napadi na populaciju stvorili bi učinak suprotan od očekivanoga). Trenchard je prvi uočio potrebu prikupljanja preciznih obavještajnih podataka o industrijskim ciljevima,⁸ a usprkos naglašavanju strateškog značenja zračne moći, odbacivao je ideju o pobjedi isključivom primjenom zračnih napada (tj. bez kopnenih snaga).⁹ Trenchard je to i eksplicitno naglasio: *Cilj zračnih snaga, zajedno s ratnom mornaricom i kopnenom vojskom, je slamanje protivničkog otpora. Zračne snage će doprinijeti tom cilju proračunatim napadima na mete radi postizanja tog cilja, kao dodatak direktnoj kooperaciji s ratnom mornaricom i kopnenom vojskom i u podupiranju politike vlade Njezina veličanstva u to vrijeme* (Trenchard, 1928.:6).

Treći klasični teoretičar zračne moći William Mitchell razmatrao je primjenu zračne moći na globalnoj razini.¹⁰ Strateškom primjenom zračne moći udari bi se usmjerili

⁸ Trenchard, Hugh (1928.) "The War Aim of the Royal Air Force". *Air Staff Memorandum* No 43. Str. 2-6.

⁹ Za detaljni pregled Trenchardovih ideja vidi: Meilinger, Phillip S. (1997.) "Trenchard, Slessor, and Royal Air Force Doctrine before World War II". U: Meilinger, Phillip S. (ur.) *The Paths of Heaven: the Evolution of Airpower Theory*. Air University Press, Maxwell Air Force Base, Alabama: Air University, School of Advanced Airpower Studies. Str. 41-78.

¹⁰ Vidi: - Coldfelter, Mark A. (1997.) "Molding Airpower Convictions: Development and Legacy of William Mitchell's Strategic Thought". U: Meilinger, Phillip S. (ur.) *The Paths of Heaven: the Evolution of Airpower Theory*. Air University Press, Maxwell AFB, Alabama; Air Univer-

na industrijsku proizvodnju (radi neutralizacije protivnikove industrijske i komunikacijske infrastrukture potrebne za vođenje rata), ali i na protivničke snage na kopnu. Zbog specifičnog položaja SAD-a (zaštićenih Atlantikom i Pacifikom), Mitchell je smatrao kako se obrana SAD-a može uspješno ostvariti samo upotrebom zračne moći – prema njegovom mišljenju, time je ratna mornarica postala zastarjela.¹¹ Mitchell je imao isto mišljenje o ulozi kopnene vojske, tvrdeći kako zbog stalnog smanjivanja njezine mobilnosti uzrokovane zračnom moći protivnika ona više neće biti sposobna postizati pobjede. K tome, za razliku od ratne mornarice i kopnene vojske, koje se u djelovanju moraju probijati kroz protivničku obranu, zračna moć omogućava izvođenje direktnog udara na izvore nacionalne moći protivnika.

Kakvi su bili rezultati praktičnih pokušaja ostvarivanja navedenih koncepata? U idućim desetljećima, u nekoliko prilika pokazala se revolucionarnost, ali i nedostaci spomenutih koncepata. Prvi pokušaj ostvarivanja kontrole teritorija upotrebom isključivo zračne moći uslijedio je već 1921. godine. U tom razdoblju britanski RAF je (kako bi sačuvao upravo stečeni status nezavisne grane oružanih snaga, te opravdao dalji razlog postojanja u uvjetima stalnog smanjivanja izdataka za obranu) razvio koncept zračne kontrole teritorija (*Air control*), radi primjene na području britanskih kolonija. Koncept je podrazumijevao upotrebu isključivo zračnih snaga za pacifikaciju kolonija, a Trenchard je pri tome naglašavao izuzetno malu cijenu primjene takvih snaga u usporedbi s visokim troškovima kopnenih postrojbi u kaznenim ekspedicijama protiv pobunjenika. Između dva svjetska rata RAF je izveo niz ovakvih misija u Sudanu, Adenu, Iraku, Transjordanu i na područjima uz sjevernu granicu Indije. Ove aktivnosti su dobile izuzetno veliki publicitet, te je u britanskoj javnosti stvoren utisak da je zračna moć postala dovoljna za pacifikaciju i policijske zadatke u britanskom imperiju. Međutim, stvarnost je bila drugačija: najveći broj RAF-ovih misija svodio se na pružanje bliske zračne potpore kopnenim snagama u borbi protiv pobunjenika, te na izviđanje (međutim, ta činjenica je bila prešućivana u javnom prezentiranju rezultata operacija). Lokalno stanovništvo se brzo prilagodilo zračnim bombardiranjima, koja sama za sebe nisu uspijevala slomiti otpor pobunjenika. Arapska pobuna u Palestini od 1936. do 1939. godine pokazala je sve nedostatke i ograničenja koncepta zračne kontrole (kopnena vojska preuzela je kompletno zapovjedništvo nad gušenjem pobune, a RAF je sveden samo na pružanje potpore).¹²

U međuratnom razdoblju mogu se izdvojiti još neki neuspjeli pokušaji prisiljavanja protivničke strane na kapitulaciju isključivom upotrebom zračne moći: npr.

sity, School of Advanced Airpower Studies. Str. 79-114. - Jones, Johnny R. (1997.) *William "Billy" Mitchell's Air Power*. Maxwell AFB, Alabama: Airpower Research Institute, College of Aerospace Doctrine, Research, and Education.

¹¹ Prvobitno zagovornik razvoja nosača aviona, do 1928. godine Mitchell je potpuno promijenio mišljenje, smatrajući ih ranjivim i bespotrebim. Ova drastična promjena bila je posljedica Mitchellova mišljenja da mornaričko zrakoplovstvo spriječava stvaranje unificiranih zračnih snaga.

¹² Za analize neuspjeha ostvarivanja koncepta zračne kontrole vidi: - Corum, James F. (2000.) "The Myth of Air Control: Reassessing the History" *Aerospace Power Journal* 14(4): 61-77. - Gray, Peter S. (2001.) "The Myths of Air Control and the Realities of Imperial Policing" *Aerospace Power Journal* 15(3): 21-32.

talijanski pokušaj prisiljavanja Etiopije na kapitulaciju upotrebom bojnih otrova bacanih iz aviona 1936., te niz japanskih bombarderskih napada protiv kineskih gradova poduzetih radi prisiljavanja kineske strane na prihvaćanje mirovnih pregovora i davanje velikih ustupaka Japanu.

Kao sljedeći primjer može se navesti zračna bitka za Britaniju (lipanj-listopad 1940.), prvi pokušaj da se strateškom primjenom zračnih snaga osiguraju uvjeti za prisiljavanje protivnika na kapitulaciju. Bez obzira na ranije postignute uspjehe, njemačka *Luftwaffe* nije bila spremna za ovaj zadatak, pošto je organizacijski predstavljala zračne snage namijenjene pružanju taktičke potpore kopnenim snagama, a ne za izvođenje strateških bombarderskih operacija. Ipak, iako je RAF početkom rujna iscrpljivanjem bio doveden na rub poraza, suprotna strana nije (zbog vlastitih pogrešaka) uspjela ostvariti pobjedu.¹³ Treba naglasiti činjenicu da cilj zračne kampanje protiv Velike Britanije nije bio prisiljavanje suprotne strane na predaju, već samo stvaranje uvjeta za izvođenje pomorskog desanta (za što njemačka strana u ljeto 1940. nije bila spremna, te i u slučaju pobjede nad RAF-om invazija ne bi mogla uslijediti).

Savezničko bombardiranje Njemačke i Japana za vrijeme Drugoga svjetskog rata pružilo je mogućnost provjere Douhetove i drugih teorija zračne moći razvijenih u dvadesetim i tridesetim godinama 20. stoljeća. No, rezultati nisu ispunili očekivanja predratnih prognoza. Cilj kombinirane britansko-američke bombarderske ofenzive protiv Njemačke (operacija *Pointblank*, 1943.-1945.) bio je podiranje morala njemačkog stanovništva i sprječavanje korištenja radne snage u industriji. Na savezničkoj strani bile su prisutne i ideje da bi samo strateška bombarderska ofenziva mogla dovesti do kapitulacije Njemačke. Međutim, većina planera posmatrala je bombardersku ofenzivu samo kao jedno od niza sredstava za postizanje kapitulacije Njemačke, a ne kao primarno sredstvo postizanja pobjede. Nanošenje štete njemačkoj industriji trebalo se direktno odraziti na borbene sposobnosti njemačkih oružanih snaga.

Tijekom dvogodišnje savezničke bombarderske ofenzive na Njemačku je bačeno oko 2,7 miliona tona bombi, pri čemu je RAF izgubio 79.281 ljudi i više od 22.000 aviona, a USAAF 79.281 ljudi i više od 18.000 aviona. Moral njemačkog stanovništva bio je narušen, međutim nije slomljena volja Nijemaca za otporom. Bombardiranja su postepeno izazvala kritične poremećaje u industrijskoj proizvodnji, te djelomično povećala dio radne populacije koja je izostala s posla, ali ofenziva u najvećem broju slučajeva nije uspjela postići glavni cilj – sprječavanje korištenja radne snage u njemačkoj industriji (Hosmer, 1996.:8-10). Američka analiza bombarderske kampanje napravljena po završetku Drugoga svjetskog rata ističe presudan značaj poduzetih mjera u degradaciji njemačke sposobnosti daljnjeg vođenja borbe, posebno u ostvarivanju uvjeta za poduzimanje invazije Zapadne Europe,¹⁴ ali ni ne

¹³ Za detaljnu analizu zračne bitke za Britaniju vidi: Barić, Robert (2000./2001.) "Njihov najljepši trenutak – Zračna bitka za Britaniju" *Hrvatski vojnik* I (HV br. 66, prosinac 2000.: 50-61) i II (HV br. 67, siječanj 2001.: 50-63) dio.

¹⁴ The United States Strategic Bombing Survey (European War) (Pacific War) (30. rujna 1945., 1. srpnja 1946.) Washington DC, Reprinted (1987.) by Air University Press, Maxwell Air Force Base: 37-40.

pokušava donijeti ocjenu kako je zračna moć sama za sebe bila dovoljna za slamanje njemačkog otpora.

Cilj američke bombarderske ofenzive protiv Japana bio je slabljenje japanske sposobnosti i volje za otporom planiranoj američkoj invaziji, te prisiljavanje Japana na kapitulaciju bez izvođenja invazije.¹⁵ Ključni način za postizanje navedenih ciljeva trebao je biti uništenje japanske ekonomije. Bombarderska kampanja nanijela je izuzetno teška oštećenja japanskim industrijskim kapacitetima, međutim, i u američkim analizama naglašena je činjenica da se ova oštećenja moraju sagledavati povezana s drugim činiocima (prekid uvoza sirovina zbog američke podmorničke ofenzive, te kumulativnih efekata nedovoljnog broja radne snage i sve veće demoraliziranosti japanskog stanovništva).¹⁶ Iako su zračni udari imali utjecaj na moral japanskog stanovništva, taj utjecaj ipak je bio ograničen pošto se nisu ostvarila američka očekivanja o slamanju japanske volje za otporom. Međutim, kampanja bombardiranja, te upotreba dvije atomske bombe (ali u kombinaciji s činjenicom da zbog uspješne američke pomorske blokade japanskih otoka neće biti moguće odbiti predstojeću američku invaziju Japana) uvjerila je dio japanskog vodstva na čelu s carem Hirohitom o potrebi kapitulacije.¹⁷ Dakle, zračna moć uspješno je postigla zadane ciljeve; međutim, ona sama nije zaslužna za poraz Japana. Japanska kapitulacija bila je prouzročena nizom vojnih poraza između 1943. i 1945., prekidom opskrbe naftom i strateškim sirovinama zbog uspješne američke podmorničke ofenzive, te općom iscrpljenosti stanovništva. Napadi bombardera B-29 predstavljali su završni udarac, ali ne i primarni uzrok japanske kapitulacije.

Od operacija poslije Drugoga svjetskog rata treba istaknuti operaciju *Desert Storm* (rat protiv Iraka 1991. godine). Zračna djelovanja tokom operacije *Desert Storm* ni na koji način nisu imala za cilj postizanje osnovnog cilja (oslobađanje Kuvajta) isključivo primjenom zračne moći, iako je zračna moć bila ključna u stvaranju uvjeta za postizanje tog cilja. Dva ključna cilja zračne kampanje bila su: psihološko djelovanje na iračke snage, te priprema za poduzimanje kopnenih operacija (Keaney i Cohen, 1995.:21-44). Uz to, zračnom moći se nastojalo direktno napasti iračko vodstvo (u skladu s teorijom strateške paralize, koja će kasnije biti spomenuta tekstu), kako bi se neutraliziralo iračko vodstvo, no taj cilj nije ostvaren (Keaney i Cohen, 1995.:57-61). Bile su izražene i nade da će strateška zračna kampanja dovesti do iračkog povlačenja iz Kuvajta, do čega nije došlo. Kao i u prethodnim sukobima (Korejski rat, arapsko-izraelski ratovi te posebno Treći arapsko-izraelski rat, sukob oko Falklanda) i *Desert Storm* je pokazao da je zračna moć ključna za postizanje pobjede

¹⁵ Ibid., str. 82-83.

¹⁶ Proizvodni kapaciteti su smanjeni za sljedeće iznose: rafinerije 83%, pogoni za proizvodnju avionskih motora 75%, pogoni za proizvodnju zmaja aviona 60%, pogoni za proizvodnju elektronske opreme 70 %, logističke instalacije KoV 30%, pogoni za proizvodnju streljiva za ratnu mornaricu 28%, vojna i civilna brodogradilišta 15 %, pogoni za proizvodnju lakih metala 35%, pogoni za proizvodnju ingota 15%, kemijska industrija 10%. (Ibid., str. 88).

¹⁷ Hosmer, Stephen T. (1996.) *Psychological Effects of US Air Operations in Four Wars, 1941-1991. Lessons for U.S. Commanders*. Santa Monica: RAND. Str. 12-14.

ali da sama ne može postići pobjedu. Bez obzira na ocjenu o "paradnom izgledu kopnenog dijela operacije" (Jelavić, 2000.:168) bez napredovanja kopnenih snaga ne bi bilo moguće iskoristiti efekte dezorganizacije i neučinkovitosti iračkih snaga, izazvane zračnim napadima.

Kako u svjetlu navedenih činjenica treba posmatrati ideje klasičnih teoretičara zračne moći? Te ideje moraju se razmatrati u okviru vremena u kome su nastale. Douhet, Trenchard i Mitchell svoje su koncepte razvili na temelju njihova iskustva stečena u Prvome svjetskom ratu, te pod utjecajem ubrzanog razvoja avionske tehnologije između dva rata. Sva tri autora ispravno su ocijenila revolucionarni značaj zračne moći u budućim sukobima, te potrebu za osnivanjem unificiranih zračnih snaga (što je RAF ostvario već 1918. godine). Međutim, Douhetove i Mitchellove teze o zastarjelosti kopnenih i pomorskih snaga pokazale su se pogrešnim, a sva tri autora podcijenila su značaj morala stanovništva u ratu.

Ukratko, ukoliko želimo analizirati ulogu zračne moći u današnjoj situaciji, moramo je razmatrati u svjetlu novih teorija, a ne pozivanjem na rane teorije zračne moći. Douhet i ostali klasični teoretičari zračne moći ispravno su istaknuli revolucionarni značaj zračne moći, ali iskustva iz svih ratova vođenih u zadnjih osamdeset godina i dalje pokazuju nemogućnost pobjede isključivim korištenjem zračne moći. Istina, postoji jedan izuzetak od navedenog pravila, a to je upotreba nuklearnog oružja. Međutim, ako je jedini dokaz tih teorija potpuno uništenje obije suprotstavljene strane, onda u stvarnosti takva primjena zračne moći nema nikakvo racionalno opravdanje.

ZRAČNA MOĆ KAO SREDSTVO PRISILE

Primjenu zračne moći, kao sredstva prisile radi promjene ponašanja protivnika, intenzivirao je SAD u proteklih deset godina. Razlog tome je fleksibilnost zračne moći u navedenoj ulozi, mogućnost njezina angažiranja na bilo kojoj točki u svijetu, precizno doziranje zračnih udara kako bi se postigao najveći efekt na protivnika, te izbjegavanje angažiranja kopnenih snaga.

Prisila (coercion) se može definirati kao upotreba prijetnje snage, uključujući ograničenu upotrebu aktualnih snaga radi podupiranja prijetnje, kako bi se protivnik potaknuo na drugačije ponašanje od uobičajenoga (Byman et al., 1999.:10). Alternativa prisili je korištenje brutalne snage koja se opisuje kao izravno uništenje protivničkih sposobnosti za odupiranje, koje protivniku ne ostavlja nikakvu drugu mogućnost osim bezuvjetne predaje (Schelling, 1966.:2-6). Prisila zahtijeva od protivnika donošenje svjesne odluke o popuštanju, dok još uvijek ima opciju nastavljanja vojnog otpora (Walker, 1997.:71). U skladu s navedenim, koncept zračne moći kao sredstva prisile *u najopćenitijem i osnovnom značenju je upotreba zračne moći kako bi protivnik izabrao da djeluje na način na koji inače ne bi htio (ili mogao) djelovati* (Weigand, 1998.:20).

Prisila je uobičajeno podijeljena na dvije podkategorije: iznuđivanje¹⁸ i odvrtačnje¹⁹ (Byman et al., 1999.10-12). Osnovne strategije primjene prisile su:

1. **Uskraćivanje** (*denial*). Oblik prisile koji se oslanja na reduciranje ili eliminiranje protivničkih sposobnosti za otporom; npr. direktni napad na protivničke snage, ili napad na neko područje ključno za provođenje protivničke strategije (npr. vojna industrija, proizvodnja goriva, transportna infrastruktura isl.). Krajnji rezultat je promjena ponašanja protivnika zbog nemogućnosti ostvarivanja određene strategije (nedostatak potrebnih vojnih sposobnosti). Najveći nedostatak strategija uskraćivanja jest u činjenici da su one neuspješne u slučajevima kada se protivnička strategija ne može neutralizirati vojnim sredstvima (Byman et al., 1999.:38-39).

Pape uvodi podjelu strategija uskraćivanja na blisku zračnu potporu, strateško zaprečavanje i operativno zaprečavanje (Pape, 1996.:69-74).²⁰

2. **Kažnjavanje** (*punishment*). Uništenje objekata koji su od izuzetne važnosti za protivnika – to može biti nanošenje gubitaka populaciji, uništenje ključnih ekonomskih ciljeva. Krajnji cilj promjene ponašanja protivnika postiže se ili obaranjem protivničke vlade revoltom stanovništva, ili dovođenje protivnika u položaj da više ne može izdržati cijenu kažnjavanja te je prisiljen na promjenu ponašanja (Pape, 1996.:59-66).

3. **Strategija rizika**. Predstavlja oblik strategije kažnjavanja, a razlikuje se po vremenskom okviru i tempu primjene – protiv protivničkih ključnih ciljeva izvodi se pažljivo odmjeren napad, nakon čega se protivniku ostavlja određeni vremenski period za razmišljanje. Ukoliko ne dođe do promjene ponašanja protivnika, napadi se obnavljaju, ali s postupnom eskalacijom. Glavni mehanizam ubjeđivanja protivnika nije do tada nanosena količina štete, već strah od budućih gubitaka (tj. nanošenja takve količine štete koju protivnička strana neće moći podnijeti).

Osnovni primjer konceptualizacije ovog tipa strategije je postepena eskalacija, koju je sredinom šezdesetih 20. st. predložio Tomas Schelling, a prvi je put primijenjena u Vijetnamskom ratu.²¹ Glavna Schellingova postavka jest da moć jedne nacije zajedno s njezinom sposobnošću i prijetnjom nanošenja štete protivniku može biti iskorištena za odvrtačnje ili prisiljavanje protivnika na promjenu ponašanja. Strana koja želi izazvati promjenu ponašanja to će uraditi kompletnom kontrolom situacije, racionalnim povećavanjem ili smanjivanjem nanosene štete. Pri tome glavni cilj udara trebaju biti ciljevi manje važnosti, čime bi se kod protivnika stvorio strah

¹⁸ To je pokušaj mijenjanja akcije koja je već nastupila – npr. izbacivanje agresora s teritorija koji je već osvojio ili uvjeravanje države koja razvija nuklearno oružje da napusti takav program.

¹⁹ Sprječavanje događaja koji još nije uslijedio – npr. ubjeđivanje potencijalnog agresora da odustane od osvajanja neke zemlje, ili zemlje koja želi dobiti nuklearno oružje da se ne upušta u takav program.

²⁰ Bliska zračna potpora predstavlja davanje izravne paljbene potpore kopnenim ili pomorskim snagama u okviru borbenog djelovanja. Operacije strateškog zaprečavanja (*strategic interdiction*) predstavljaju napade na vojnu industriju i transportnu infrastrukturu, a operacije operativnog zaprečavanja (*operative interdiction*) napade na opskrbni sustav na taktičkoj razini, poslana pojačanja i zapovjedno-komunikacijsku infrastrukturu.

²¹ Vidi: Schelling, Thomas (1966.) *Arms and Influence* New Haven: Yale University Press.

od potencijalnih budućih gubitaka koji će uslijediti uništenjem strateških ciljeva. Ostvarivanje ovakve strategije zahtijeva sljedeće (Schelling, 1966.:71-78):

- pravilno određivanje procjene vremena koje se mora dati protivničkoj strani za promjenu ponašanja;
- pravilnu procjenu slabosti protivnika (što svakako želi sačuvati, i što će ga najviše pogoditi);
- jasno naznačivanje suprotnoj strani što treba uraditi kako bi kažnjavanje prestalo;
- zahtjevi koji se stavljaju protivniku moraju biti prihvatljiviji od mogućih posljedica odbijanja (ne smije se tražiti takvo narušavanje reputacije ili prestiža protivnika, koje bi bilo veće od posljedica nastavljanja kažnjavanja);
- prihvaćanje postavljenih zahtjeva i njihovo izvođenje od strane protivnika zahtijeva određeno vrijeme; u tom periodu suprotna strana mora stalno održavati prijetnju udara, pošto protivničke sposobnosti pružanja otpora i dalje postoje.

Ključ uspjeha je sprječavanje dizanja stupnja eskalacije od strane protivnika na višu razinu, tj. postizanje "eskalacijske dominacije"; u praksi ovo nije lako postići pošto protivnička strana može poduzeti različite protumjere.²²

Ova strategija usko je povezana s prethodnom (razlika je u vremenskom okviru primjene), te je Pape smatra zapravo podvrstom strategije kažnjavanja (Pape, 1996.:66-67).

4. Dekapitacija. Glavni cilj te strategije glavni cilj predstavlja političko i vojno vodstvo protivnika te protivnički zapovjedni sustav. Ovaj pristup prisutan je kod zagovornika teorije strateške paralize.

Kao primjer strategije dekapitacije može se uzeti Teorija pet prstenova, koju je razvio pukovnik Zračnih snaga SAD-a (USAF) John Warden III. Iako se Warden bavi pitanjem generalne primjene zračne moći, njegova teorija dobro se uklapa u koncept primjene zračne moći kao sredstva prisile. Prema Wardenu, za vođenje rata bitna su dva elementa – posjedovanje fizičkih sredstava za borbu, te moral. U napadu glavna pažnja mora biti usmjerena na fizička sredstva protivnika, pošto je moral kategorija čiji je učinak teško predvidjeti. Zračna kampanja mora biti orijentirana ne samo na taktički poraz vojnih snaga protivnika, već na postizanje krajnjih željenih ciljeva. Ako se cjelokupna sredstva i sposobnosti protivnika posmatraju kao jedan sustav, ona se mogu raščlaniti na pet podsustava, pet razina ili "prstenova", od kojih je centralni najkritičniji. Warden klasificira prstenove na sljedeći način: u centru se nalazi vodstvo protivnika; nakon toga slijedi prsten infrastrukture nužne za vođenje rata (vojna industrija, energetski sektor); idući prsten sastoji se od transportne infrastrukture (cestovna i željeznička mreža, aerodromi, luke i sl.); četvrti

²² Za primjere mogućih protumjera, vidi: Byman, D.L.; Waxman, M.C.; Larson, E.V.(1999.) *Air Power as a Coercive Instrument*. Santa Monica: RAND. Str. 30-37.

prsten čini populacija protivnika; tek na kraju, u petom prstenu, nalazi se oružana sila protivnika.

Za Warden središte moći (*center of gravity*) protivnika je njegovo vodstvo – udarom na prvi prsten (protivničko političko i vojno vodstvo, ili protivnički sustav komunikacije i zapovijedanja) protivnik može biti paraliziran do te mjere da mora prihvatiti uvjete suprotne strane; kombinacija nesposobnosti vodstva protivnika da kontrolira svoje vojne i sigurnosne snage i psihološko-propagandnih operacija druge strane (koje bi potaknule opozicijske grupe na djelovanje) mogla bi dovesti do revolta koji bi oborio protivničku vladu. Ukoliko se udarom po prvom prstenu protivnika ne uspije postići željeni cilj, djelovanje se treba prenijeti na drugi i treći prsten, što bi moralo imati značajan utjecaj na populaciju (četvrti prsten). Međutim, prenošenjem udara na druge prstenove, krajnji cilj bit će sve teže postići zbog brojnih problema koji se pojavljuju (brojnost ciljeva, potrebne snage, volja populacije za otporom i sl.); Warden navodi da napadi na oružane snage protivnika predstavljaju najveći izazov.²³

Na temelju Wardenovih zamisli planirana je i zračna kampanja protiv Iraka, koja je u roku od 43 dana dovela do strateške paralize ne samo iračkog sustava obrane već cijele zemlje, i omogućila izvođenje brze i efikasne kopnene kampanje oslobađanja Kuvajta.

Kod strategije dekapitacije mogu se izdvojiti tri varijante izvođenja (Pape, 1996.:80-86). Prva je dekapitacija vodstva (prekidanje neprijateljstava likvidiranjem lidera, za koje se pretpostavlja da predstavljaju pokretačku snagu sukoba). Druga varijanta je politička dekapitacija – korištenje zračne moći kako bi bile stvorene mogućnosti obaranja protivničkog režima od strane opozicijskih političkih grupa za koje se pretpostavlja da će biti spremne za prekid sukoba (to treba postići stvaranjem uvjeta za državni udar ili narodni revolt, korištenjem zračne moći za uništenje sredstava režima potrebnih za unutarnju kontrolu). Treća varijanta je izoliranje vodstva od vojnih postrojbi na terenu (neutralizacijom nacionalnog zapovjedno-komunikacijskog sustava), kako bi se izazvao kolaps postrojbi zbog nepostojanja vođenja iz centra.

5. Kao posljednja strategija može se spomenuti prijedlog tzv. **unificirane strategije** koja u sebi sadrži elemente prethodno nabrojanih strategija. Ovaj prijedlog traži kombiniranu primjenu navedenih strategija na sve tri razine vođenja sukoba (strateški, operativni, taktički), kako bi se njihovom zajedničkom primjenom postigao krajnji rezultat, uz izbjegavanje problema koji proizlaze iz pojedinačne primjene samo jedne od nabrojanih strategija (Walker, 1997.:76-79). Primjer takve "hibridne" strategije je i prijedlog Karla Muellera koji kombinira strategiju uskraćivanja i strategiju kažnjavanja.

U navedenom kontekstu može se razmatrati i prijedlog spajanja koncepta zračne moći kao sredstva prisile, i teorije očekivanja (*prospect theory*) na području međunarodnih odnosa, kako bi se modificiralo stajalište prisutno u teorijama prisile da će

²³ Za detaljniji prikaz Wardenove teorije vidi: Warden, John (1992.) "Employing Air Power in the Twenty-first Century". U Shultz, Richard H. Jr.; Pfaltzgraff, Robert L. Jr. (urednici) (1992.) *Future of the Airpower in the Aftermath of the Gulf War*. Maxwell AFB, Alabama: Air University Press. Str.57-82.

protivnik uvijek odlučivati racionalno. Teorija očekivanja bavi se procesom donošenja odluka; njezina postavka je oblikovanje odluke na temelju percepcija situacije od strane donositelja odluke, te se sa navedene osnove ocjenjuju alternative djelovanja; međutim, to ne znači da će donesene odluke biti racionalne (tj. da će ispuniti očekivanje protivničke strane): npr. politički vođe mogu preuzeti velike rizike radi održavanja međunarodnog položaja zemlje te njihove reputacije i domaće potpore – zbog toga nakon prvih gubitaka mogu ne prihvatiti nanesenu štetu i promijeniti ponašanje, te umjesto toga pristati na sve veće rizike kako bi pokušali preokrenuti nepovoljni razvoj situacije, iako bi racionalni izbor bio pristajanje na postavljene uvjete.²⁴

PRIMJERI UPOTREBE ZRAČNE MOĆI KAO INSTRUMENTA PRISILE

U posljednjih četrdeset godina 20. st. može se izdvojiti nekoliko tipičnih primjena koncepta zračne moći kao sredstva ostvarivanja prisile.²⁵ Na prvom mjestu treba istaknuti **operaciju *Rolling Thunder*** (niz strateških napada američkih zračnih snaga na Sjeverni Vijetnam izvedenih od 1965. do 1968. godine). Cilj operacije *Rolling Thunder* bio je prisiljavanje Sjevernog Vijetnama na prekidanje pružanja potpore južnovijetnamskom Vietkongu. U prvoj fazi operacije to se trebalo ostvariti udarom po transportnoj i logističkoj infrastrukturi smještenoj u južnom dijelu Sjevernog Vijetnama, međutim ubrzo su djelovanja prenesena na cjelokupni sjevernovijetnamski teritorij, a nepostizanje ikakvih vidljivih ciljeva, dovelo je 1967. godine do odluke o uništenju cjelokupne sjevernovijetnamske ekonomije. Nakon ofenzive Tet, koja je pokazala potpuni neuspjeh bombarderske kampanje, *Rolling Thunder* je obustavljen.

Neuspjehu kampanje pridonijela su brojna politička ograničenja, proizišla iz strahovanja članova Johnsonove administracije o mogućoj provokaciji i intervenciji Kine i SSSR-a. Kao posljedica navedenog ciljevi operacije nisu bili precizno definirani, nije poduzeta sveobuhvatna akcija radi postizanja kompletne zračne nadmoći nad područjem operacija, u zračnoj ofenzivi nije postignuta potrebna koncentracija snaga i usredotočenje na ključne ciljeve, a zabrana bombardiranja u određenim zonama (oko Haiphonga preko kojeg je u zemlju ulazilo oko 80% poslani pomoći, Hanoja te uz sjevernovijetnamsku granicu s Kinom) omogućila je sjevernovijetnamskoj strani smještanje objekata i instalacija (npr. lanseri sustava SA-2) izvan domašaja američkih zračnih snaga.²⁶ S druge strane, planeri USAF-a krivo su procijenili pri-

²⁴ Vidi: - Kimminau, Jon A. (1998.) *The Psychology of Coercion: Merging Airpower and Prospect Theory* Maxwell AFB, Alabama: Air University: School of Advanced Airpower Studies. - Levy, Jack S. (1997.) "Prospect Theory, Rational Choice, and International Relations" *International Studies Quarterly* 41(1): 87-112.

²⁵ Za detaljniji pregled primjene vojne, te zračne moći u ovoj ulozi tokom 20. stoljeća vidi: Pape, Robert (1996.) *Bombing to Win: Air Power and Coercion in War*. Cornell University Press: Ithica. Str. 332-358.

²⁶ Za prikaz sjevernovijetnamske strategije vidi: Kamps, Charles (1999.) "Rolling Thunder: Air War in Vietnam - A Strategic Analysis" *Strategy&Tactics* No 200: 19, 22-23.

rodu protivnika, očekujući da će uništenje ekonomskih sposobnosti protivnika dovesti do degradacije njegovih vojnih sposobnosti, što se nije dogodilo zbog stalne pomoći SSSR-a i Kine (Blanchfield, 2000.:10-12). Nisu ostvareni ni očekivani psihološki učinci bombardiranja na sjevernovijetnamsku populaciju (Holmes, 1996.:29-31). Rezultat trogodišnje kampanje bio je porazan: do kraja kampanje vrijednost izgubljenih američkih aviona popela se na 6 milijardi USD, dok je šteta nanescena sjevernovijetnamskoj ekonomiji procijenjena na 600 miliona USD (s obzirom da je u istom razdoblju Sjeverni Vijetnam primio sovjetsku i kinesku pomoć u vrijednosti od oko 2 milijarde USD, svi ti gubitci brzo su nadoknađeni); uz to, između 1965. i 1968. godine zahvaljujući stalnoj pomoći sa sjevera, snaga Vietkonga povećala se za 75% (Kamps, 1999.:22).

Operacija *Linebacker II*. Drugi primjer upotrebe zračne sile kao sredstva prisile, poduzeo je SAD-e s ciljem prisiljavanja Sjevernog Vijetnama na prekid potpore Vietkongu i prihvaćanje pregovora o prekidu vatre. Operacija je pokrenuta 18. prosinca i trajala je do 30. prosinca 1972. godine, a u odnosu na *Rolling Thunder* precizno su određeni ciljevi²⁷ te skinuta politička ograničenja. Američkoj strani pomogla je i činjenica da je sjevernovijetnamsko vodstvo, uočivši proces postupnog izvlačenja snaga SAD iz sukoba, 30. ožujka 1972. godine promijenilo vojnu strategiju i umjesto vođenja gerilskog rata pokrenulo konvencionalnu vojnu invaziju s ciljem rušenja južnovijetnamskog režima. To je omogućilo određivanje konkretnih ciljeva, što se već vidjelo u uspješnom izvođenju operacija *Linebacker I*,²⁸ te tijekom *Linebackera II*.²⁹ Ne samo da su redovne sjevernovijetnamske vojne snage sada bile izravno izložene djelovanju USAF-a, već je u tim okolnostima svaki ozbiljan poremećaj ekonomije direktno ugrožavao njihovu sposobnost vođenja konvencionalnih borbenih djelovanja.

Uspjeh operacije bio je očigledan: ne samo da je nanescena ogromna ekonomska šteta te neutraliziran sjevernovijetnamski PZO,³⁰ već je postignut i takav psihološki efekat među sjevernovijetnamskim stanovništvom i pripadnicima oružanih snaga

²⁷ Uništenje visokovrijednih vojnih i civilnih ciljeva (zračne baze, vojarne, transportna infrastruktura, energetske centrale, postrojenja za preradu i skladištenje nafte) u području Hanoja i Haiphonga.

²⁸ Niz zračnih udara poduzetih između travnja i listopada 1972. radi narušavanja opskrbe četrnaest sjevernovijetnamskih divizija na teritoriju Južnog Vijetnama. U kombinaciji s djelovanjem južnovijetnamskih OS zračni udari zaustavili su napredovanje sjevernovijetnamskih divizija. Istovremeno, udari izvođeni po teritoriju Sjevernog Vijetnama bili su usmjereni prema ekonomskoj i transportnoj infrastrukturi: krajnji rezultati bili su paraliza sjevernovijetnamske ekonomije ali i iscrpljivanje PZO sistema Sjevernog Vijetnama (što je postignuto uz gubitak od 114 aviona USAF-a).

²⁹ Ciljevi operacije *Linebacker II* bili su isti kao i *Linebackera I*, ali je znatno povećan intenzitet napada: tokom 12 dana operacije izvedena je gotovo polovina broja borbenih misija za vrijeme izvođenja *Linebackera I*.

³⁰ U roku od jedanaest dana sjevernovijetnamski PZO je lansirao 1240 vođenih projektila zemlja-zrak, čime su rezerve projektila bile gotovo iscrpljene; u slučaju nastavljanja američkih napada taj dio sjevernovijetnamske PZO ne bi bio u stanju djelovati.

da je značajno pridonio odluci sjevernovijetnamskog vodstva o pristanku na pregovore.³¹ Glavni razlog postignutog uspjeha nalazio se u činjenici da je u ovom slučaju zračna moć pružila direktnu potporu političkim ciljevima operacije.

Operacija *Linebacker II* predstavljala je uspjeh, jer je stvorila uvjete za povlačenje SAD-a iz Vijetnamskog rata.³² Ipak, ona nije uspjela promijeniti krajnji ishod rata jer je dvije godine nakon odlaska vojnih snaga SAD-a 30. travnja 1975., Sjeverni Vijetnam izveo invaziju i osvajanje Saigona.

Za razliku od *Linebackera II*, operacija *El Dorado Canyon* (zračni udari izvedeni na Libiju 15.-16. travnja 1986. godine) doživjela je neuspjeh. Cilj operacije bio je pokušaj prisiljavanja Libije na prestanak pružanja potpore terorističkim organizacijama, ali i slanje upozorenja drugim državama koje su se bavile istom aktivnosti; povod za akciju bila je smrt američkih vojnika u eksploziji bombe podmetnute u Berlinu (za što je SAD optužio Libiju).³³ Operacija *El Dorado Canyon* predstavljala je vojni uspjeh (svi određeni ciljevi su neutralizirani uz gubitak samo jednog borbenog aviona), ali politički ciljevi napada nisu postignuti. Narušene su veze između Libije i SSSR-a, oslabljen je položaj Libije u arapskom svijetu, no (usprkos kratkog smanjivanja intenziteta aktivnosti) Libija je nastavila s pružanjem potpore terorističkim organizacijama – nanesena šteta nije smanjila sposobnost pružanja potpore, a jedina konzekvenca američkog napada bilo je tajnovitije libijsko djelovanje (Blanchfield, 2000.:26-27).

Operacija *Deliberate Force* (NATO-vi zračni napadi na položaje bosanskih Srba izvođeni od 30. kolovoza do 14. rujna 1995. godine) može se uzeti kao primjer uspješne primjene zračne moći kao sredstva prisile. Cilj operacije *Deliberate Force* bio je ograničen: onemogućavanje napada snaga bosanskih Srba na Sarajevo i UN zaštićena područja, što je trebalo postići prisiljavanjem srpske strane na prekid borbenih djelovanja u tim područjima, povlačenje teškog naoružanja i omogućavanje slobodnog kretanja snagama UN-a radi distribucije humanitarne pomoći. Međutim, stvarni cilj bio je drugačiji: umjesto do tada primjenjivanje strategije odvratanja³⁴ zračnim udarima trebalo je ozbiljno narušiti borbene sposobnosti srpskih snaga (a

³¹ Za detaljniji prikaz planiranja, izvođenja i rezultata operacije *Linebacker II* (a posebno psihološkog učinka zračnih napada) vidi: Beagle, 2000.:39-57.

³² Što je bio cilj američke politike u Vijetnamu nakon *Tet* ofenzive 1968. godine. Politika Nixonove administracije zasnivala se na procesu "vijetnamizacije", tj. postupnog izvlačenja SAD-a iz sukoba i predavanja vođenja cjelokupnog rata južnovijetnamskim snagama.

³³ Vidi: Blanchfield, Jody L. (2000) *Bombs Away: A Strategic Analysis of Airpower in Limited Conflict*. Fort Leavenworth, Kansas: United States Army Command and General Staff College, School of Advanced Military Studies. Str. 18-21.

³⁴ Primjenjivane u prijašnjim zračnim udarima NATO-a; cilj upotrebe zračne moći kao sredstva odvratanja do tada je bio pokušaj očuvanja postojećeg odnosa snaga u BiH, uz istovremeno osiguravanje vremena za političke pregovore usmjerene na pronalaženje rješenja krize. Međtim, srpsko uzimanje pripadnika UNPROFOR-a kao talaca u svibnju, te zauzimanje Srebrenice i pokolj muslimanskog stanovništva u lipnju, demonstrirali su potrebu za usvajanjem drugačije strategije.

time i cjelokupni odnos vojnih snaga u BiH) kako bi se bosanski Srbi prisilili na prihvaćanje primirja i političke pregovore.

Uspješni ishod operacije *Deliberate Force*³⁵ predstavljao je značajan doprinos prisiljavanju srpske strane na prekid neprijateljstava i otvaranju političkih pregovora koji su doveli do *Daytonskog sporazuma* i konačnog prekidanja neprijateljstava u BiH. I u ovom slučaju, psihološki efekti primjene zračne moći značajno su pridonijeli promjeni ponašanja srpske strane.³⁶ Međutim, zračni udari bili su samo dio kumulativnih napora koji su doveli do navedenog rezultata.³⁷ Pitanje je kakav bi bio završetak operacije *Deliberate Force* da uz zračne napade nisu bili prisutne i druge mjere (vojne, diplomatske i ekonomske) poduzete protiv srpske strane.

Operacija *Desert Fox*, zračni udari USAF-a u Iraku u prosincu 1998. godine, jasno pokazuje kako zračna moć bez istovremenog angažiranja kopnenih snaga i paralelne primjene drugih mjera (ekonomske, diplomatske) u većini slučajeva nije dovoljna za prisiljavanje suprotne strane na promjenu ponašanja. Zračni udari trebali su ostvariti tri cilja (Ramsay, 1999.:8-9):

- degradirati vojne sposobnosti Iraka;
- ojačati stabilnost regije;
- uništiti iračke sposobnosti proizvodnje oružja masovnog uništenja.

Kao povod za otpočinjanje akcije poslužilo je sprječavanje djelovanja inspektora UN-a koji su sudjelovali u demontaži iračkog programa razvoja i proizvodnje oružja masovnog uništenja, koje je provodio režim Saddama Husseina. Prema izjavi zapovjednika operacije *Desert Fox*, generala Anthonyja Zinnija, "misija je efektivno postigla američke ciljeve": 85% od planiranih ciljeva je uništeno (američke procjene naznačile su da je pređen prag "uspješnosti" od 74% uništenih ciljeva), a američke procjene naznačile su da je irački program razvoja oružja masovnog uništenja unazađen za bar godinu dana (Ramsay, 1999.:10-11). Međutim, u stvarnosti nije postignut ni jedan od postavljenih ciljeva: iako su iračke vojne sposobnosti oslabljene, Iračani su nastavili sa stalnim ometanjem letova koalicijskih snaga u zonama zabrane letenja; stabilnost regije nije postignuta; nije došlo do povratka UN-ovih inspektora u Irak (iako ovaj cilj nije bio naznačen, on je bio očekivan). Ukratko, ponovila se situacija iz operacije *El Dorado Canyon*: vojni uspjeh nije se transformirao u očekivane političke dobitke.

³⁵ Za detalje o planiranju i izvođenju operacije *Deliberate Force* vidi: Beale, 1997.:30-39.

³⁶ Srpska strana bila je iznenađena obimom i intenzitetom zračnih udara, nakon što se u prethodne tri godine zračne snage NATO-a izvele neefikasne udare po izoliranim ciljevima čime je kod bosanskih Srba samo ojačano uvjerenje o nesposobnosti i nespremnosti Zapada za ozbiljnijom vojnom akcijom u BiH.

³⁷ Ostale aktivnosti koje su dovele do promjene situacije u BiH bile su nesposobnost snaga bosanskih Srba za vojno pariranje NATO-vim djelovanjima, hrvatsko oslobađanje okupiranog teritorija RH (operacija *Oluja*) te zatim zajedničko djelovanje oružanih snaga Republike Hrvatske i Federacije BiH u Bosni i Hercegovini, Miloševićevo odustajanje od pružanja pomoći bosanskim Srbima, te učinci međunarodnih ekonomskih sankcija protiv SR Jugoslavije.

Dobar primjer neuspjeha u upotrebi zračne moći kao sredstva prisile predstavlja i sovjetsko iskustvo iz Afganistana (1979.-1989.). U ovom sukobu niskog intenziteta sovjetska strana koristila je zračnu moć kao sredstvo prisile radi promjene ponašanja populacije, i to upotrebom strategije kažnjavanja i strategije uskraćivanja. U ovom sukobu sovjetske zračne snage imale su ulogu multiplikatora snage, kao odgovor za nedovoljno angažiranje kopnenih snaga (zbog nespremnosti postrojbi afganistanskog režima za borbu, te nespremnosti sovjetske strane za značajnim povećanjem broja vojnika u Afganistanu na brojnost dovoljnu za uspješno odvijanje kopnenih operacija). Međutim, primjena strategije kažnjavanja samo je povećala volju protivnika za otporom, usprkos tome što su afganistanskoj populaciji naneseni veliki gubitci. Isto tako, primjena strategije uskraćivanja (pokušaj prekidanja opskrbe gerilaca) također nije donio rezultate. U navedenim ulogama sovjetska zračna moć nije uspjela postići tražene vojne i političke ciljeve; također, jasno je pokazano kako superiorna paljbena moć i tehnologija ne predstavljaju garanciju pobjede.³⁸

OPERACIJA *ALLIED FORCE*

Zračni udari na SR Jugoslaviju od samog početka imali su ograničeni cilj: ne rušenje Miloševićeva režima, već promjenu njegova ponašanja (prestanak etničkog čišćenja albanskog stanovništva na Kosovu). Zbog toga, cijela se operacija ne može posmatrati kao rat, već kao sukob s ograničenim ciljem. Tri strateška cilja napada identificirana od strane SAD-a i NATO-a bila su:³⁹

1. Demonstracija ozbiljnosti protivljenja NATO-a srpskoj agresiji na Balkanu.
2. Odvratanje Slobodana Miloševića od dalje eskalacije napada na civilno albansko stanovništvo na Kosovu, te stvaranje uvjeta za poništenje rezultata etničkog čišćenja.
3. Smanjivanje sposobnosti Srbije za vođenje rata degradiranjem srpskih sposobnosti za vođenje vojnih operacija.

Navedene ciljeve trebalo je ostvariti primarno degradiranjem efikasnosti srpskih vojnih snaga na Kosovu. Njihovim ostvarivanjem trebalo je omogućiti postizanje krajnjih ciljeva cijele operacije:⁴⁰

- zaustavljanje svih vojnih akcija i trenutačno prekidanje nasilja i represije na Kosovu;
- povlačenje srpskih vojnih, paravojnih i policijskih snaga s Kosova;

³⁸ Za analizu primjene sovjetske zračne moći u Afganistanu u navedenoj ulozi vidi: – Westermann, Edward B. (1997.) *The Limits of Soviet Airpower: The Bear Versus the Mujahideen in Afghanistan, 1979-1989*. Maxwell AFB, Alabama: School of Advanced Airpower Studies, Air University. - Blanchfield (2000.), 32.

³⁹ Vidi: - Youngs, Tim-Oakes, Mark-Bowers, Paul (1999.) "Kosovo: Operation Allied Force". *House of Commons, Library Research Paper* 99/48 (29.4.1999.): 10.

⁴⁰ Yurovic, Douglas P. (2000.) *Operation Allied Force: Air Power in Kosovo. A Case Study in Coercive Victory*. Carlisle Barracks, Pennsylvania: Strategy Research Project, U.S. Army War College: 6.

- sporazum o ustanovljavanju međunarodnog prisustva na Kosovu;
- sporazum o bezuvjetnom i sigurnom povratku svih izbjeglica i prognanika, te njihov neometani pristup humanitarnoj pomoći;
- srpsko davanje uvjerljive potvrde o spremnosti daljeg rada na ustanovljavanju političkog okvira za sporazum o Kosovu na temelju dogovora iz Rambouillea i u skladu s međunarodnim zakonom i Poveljom UN-a

Također, od samog početka predstavnici NATO-a jasno su naglasili da se u ovoj vojnoj operaciji s ograničenim ciljem ne predviđa primjena kopnenih snaga. Time je napravljen veliki propust, jer je političko i vojno vodstvo SAD-a i NATO-a na taj način ograničilo raspon mogućih vojnih sredstava radi ostvarivanja postavljenih strateških ciljeva. Uz to, s obzirom da je cilj operacije bio prisiljavanje protivničke strane na promjenu ponašanja, odlučeno je da se intenzitet primjene zračne moći postupno eskalira, umjesto početnog snažnog udara.

U početnoj fazi kampanje primijenjena je strategija kažnjavanja, koja međutim nije dala željene rezultate jer su obje sukobljene strane na Kosovu (Srbi i Albanci) bile spremne prihvatiti velike žrtve kako bi ostvarile svoje ciljeve, a izbjegavanje izvođenja zračnih udara po civilnim ciljevima sprječavalo je stvaranje jačeg psihološkog efekta među civilnom populacijom. Usprkos nanesenim štetama, Milošević nije odustao od etničkog čišćenja Kosova: proces čišćenja je ubrzan, a srpska strana pokušala je izazvati destabilizaciju Albanije i Makedonije. Time je pokopana nada da će zračnim udarima biti moguće brzo završiti sukob.

Neuspjeh početne faze operacije *Allied Force*, te promjena strategije može se uočiti u fazama izvođenja borbenih djelovanja. Planiranje i izvođenje cijele kampanje bilo je znatno složenije od prikaza danog u članku "Operacija Saveznička snaga 1999. (NATO nad Jugoslavijom).⁴¹ Planiranje zračnih udara na SR Jugoslaviju započelo je još u lipnju 1998. godine,⁴² a prihvaćeni plan odvijanja zračne kampanje

⁴¹ Jelavić, 2000.: 179-182. Autor mehanički dijeli cjelokupno izvođenje zračnih operacija na tri faze, iako su u stvarnosti u okviru cijele operacije bile samo dvije faze (vidi daljnji tekst) u okviru kojih su se paralelno izvodili napadi kako na vojne snage i instalacije na cijelom području SR Jugoslavije uključujući i PZO sustav, tako i na prometnu i ekonomsku infrastrukturu.

⁴² Početni plan zračnih udara na SR Jugoslaviju, operacija *Nimble Lion*, predviđao je napad većeg broja aviona zemalja članica NATO-a na 250 ciljeva na cjelokupnom području SR Jugoslavije. Ovu prvu varijantu napada razvio je USAFE (Zračne snage SAD u Europi), a bit plana bio je snažan udar po odabranim ciljevima, što je odražavalo poglede USAF-a o izvođenju zračnih djelovanja (snažni i koncentrirani udari od samog početka operacije, umjesto postupne eskalacije napada). Prijedlog operacije *Nimble Lion* predstavljen je NATO-u u srpnju 1998. godine, ali je odbijen jer je ocijenjen prekompleksnim, pošto je već tada u NATO-u prevladalo mišljenje da je predloženi plan prevelik i previše prijeteći. Umjesto toga, odlučeno je da razmatraju limitirane opcije zračnih udara (vidi: Clark, Wesley (2001.) *Waging Modern War*. New York: Public Affairs. Str. 124-125). Nešto kasnije je u okviru NATO-a razvijen drugačiji plan napada (*Concept of Operations Plan 10601, CONOPLAN 10601*); ovaj plan, koji je odobrilo Sjevernoatlantsko vijeće NATO-a (NAC) zagovarao je

(*Operation Plan 10601 – “Allied Force”*), predviđao je provođenje cijele operacije u pet faza:⁴³

1. **Prva faza**, tzv. faza ograničenog zračnog odgovora (*Limited Air Response*), od 24.-27. ožujka 1999., sastojala se u izvođenju napada precizno vođenim projektilima na integrirani sustav PZO na području cijele SR Jugoslavije. Karakteristika ove faze bila je gradualna primjena zračne moći, umjesto izvođenja snažnog udara svim raspoloživim resursima (SAD je preferirao snažan udar, ali je zbog zahtjeva drugih članica međunarodne koalicije morao pristati na postupnu eskalaciju u primjeni zračne moći). Broj ciljeva bio je ograničen: 51 instalacija u okviru jugoslavenskog PZO sustava, te 40 drugih ciljeva,⁴⁴ što je ukazivalo na namjeru brzog prisiljavanja Miloševića za ispunjavanjem postavljenih uvjeta NATO-a (broj određenih ciljeva bio je premali, a uvjerenje političkog vodstva SAD-a o brzom Miloševićevom prihvatanju traženih zahtjeva pokazala je i činjenica da se nije ni pokušao sakriti trenutak otpočinjanja borbenih operacija).

2. **Druga faza**, čije je izvođenje odobreno 27. ožujka 1999.,⁴⁵ proširila je napade na vojnu infrastrukturu na Kosovu (južno od 44. paralele). I u ovoj fazi glavnina napada trebala se izvoditi protiv vojnih ciljeva, no glavni cilj više nije bio jugoslavenski PZO sustav, već komunikacijski pravci i koncentracije postrojbi Vojske Jugoslavije (VJ) i srpskog MUP-a na Kosovu.⁴⁶

3. **Treća faza**, koja nije izvedena u planiranom obliku (devetog dana napada NATO je bez formalne najave počeo napadati ciljeve s liste predviđene za treću fazu, spojivši time drugu i treću fazu), predviđala je širenje zračnih djelovanja sjeverno od 44. paralele (napadi na vojne ciljeve u okolici Beograda – vojno vodstvo,

postepenu eskalaciju zračnih udara, te je postao osnova za planiranje operacije *Allied Force*. Uz ova dva plana, u ljeto 1998. godine oružane snage SAD-a pripremile su, nezavisno, dva plana borbenih djelovanja protiv SR Jugoslavije – operaciju *Flexible Anvil* (koju je planirao RM SAD; bit plana bilo je lansiranje krstarećih projektila Tomahawk protiv ciljeva u SR Jugoslaviji u trajanju od 48-72 sata) i operaciju (koju je planirao USAF; to je bio plan potpore mogućoj operaciji NATO-a); oba navedena plana okončana su nakon što je Slobodan Milošević u listopadu 1998. godine, nakon razgovora vođenih s Richardom Holbrookeom (5.-13. listopada), prihvatio primirje u akcijama koje je VJ vodila na Kosovu.

⁴³ Vidi: Yurovic, Douglas P. (2000.) *Operation Allied Force: Air Power in Kosovo. A Case Study in Coercive Victory*. Carlisle Barracks, Pennsylvania: Strategy Research Project, U.S. Army War College. Str. 6-7.

⁴⁴ Lamberth, Benjamin S. (2001.) *NATO'S Air War For Kosovo: A Strategic and Operational Assessment*. Santa Monica: RAND. Str. 13.

⁴⁵ S izvođenjem druge faze otpočelo se ranije nego što je planirano, zbog srpskog ubrzavanja procesa etničkog čišćenja Kosova. Iako su analize CIA-e napravljene prije početka sukoba najavile mogućnost intenziviranja etničkog čišćenja na Kosovu, kao odgovor na NATO-ve zračne napade, ova su upozorenja zanemarena. Vidi: Lamberth, 2001.:24-25.

⁴⁶ U biti, nije bilo posebnih vidljivih razlika u odnosu na prvu fazu: NATO je drugu fazu prikazao kao postupnu tranziciju u izvođenju zračnih udara, s PZO sustava SR Jugoslavije na snage VJ na Kosovu. U NATO-u je i dalje bila prisutna nada da će nakon nešto dužeg razdoblja izvođenja napada (nekoliko tjedana), degradacijom vojnih sposobnosti VJ, Milošević biti prisiljen na prihvatanje NATO zahtjeva. Zbog navedenih razloga političko vodstvo NATO-a odbilo je zahtjev generala Clarka od 30. ožujka 1999. za otpočinjanje udara na ciljeve u Beogradu (zgrade ministarstva obrane i ministarstva unutarnjih poslova).

zapovjedno-komunikacijske centre, skladišta oružja i goriva). Međutim, ubrzo je postalo jasno da napadi na vojne ciljeve neće donijeti rezultate, te se počelo s udarima na jugoslovensku civilnu infrastrukturu.

4. **Četvrta i peta faza** predviđale su zračno djelovanje u operacijama nakon završetka sukoba (pružanje potporama stabilizirajućim snagama razmještenim na Kosovu), nakon postizanja proklamiranih vojnih ciljeva.

Strategija kažnjavanja primijenjena u prvoj fazi, nije uspjela prisiliti Miloševića na popuštanje. NATO nije na raspolaganju imao dovoljno sredstva za izvođenje i održavanje razine djelovanja koja bi prisilila protivničku stranu na popuštanje. Iako su u prva četiri tjedna bombardiranja, zračne snage NATO-a nanijele VJ ozbiljne gubitke,⁴⁷ ti napadi nisu onesposobili srpske kopnene snage na Kosovu, koje su nastavile izvođenje etničkog čišćenja. Time su opovrgnuta očekivanja kako će zračni udari biti dovoljni za zaustavljanje etničkog čišćenja na Kosovu; uostalom, i sami piloti jasno su tijekom izvođenja operacije *Allied Force* pokazali skepticizam prema ovom pitanju.⁴⁸ Dalje, zračni napadi bili su uspješni protiv nepokretnih ciljeva, ali u napadu na mobilne snage protivnika na terenu, nisu postignuti zadovoljavajući rezultati (zbog loših vremenskih uvjeta nad Kosovom,⁴⁹ te ograničavanja djelovanja borbenih aviona s visina većih od 5000 m). Zbog nedovoljnog broja borbenih aviona i drugih okolnosti (loši vremenski uvjeti) nije bilo moguće ostvariti održavanje konstantnog pritiska na protivničke snage. Veliko ograničenje proizlazilo je i iz procesa odobravanja ciljeva; ovdje je, s jedne strane, trebalo napraviti odgovarajući balans između strateških i taktičkih ciljeva, riješiti probleme nastale postojanjem više zapovjednih lanaca (paralelno postojanje zapovjednog lanca NATO-a, u OS SAD, te u OS drugih zemalja NATO-a) te postići politički konsenzus svih članova NATO-a (iako je u drugom dijelu operacije *Allied Force* ovaj proces nešto ubrzan, do kraja borbenih djelovanja nije stvoren koherentan sustav određivanja ciljeva)⁵⁰. Osim toga, pri određivanju ciljeva bio je prisutan i sukob dva koncepta, koji je ukazao na probleme u određivanju središta moći protivničke strane. General Martin Short (zapovjednik zračnih snaga u operaciji) od početka je tražio koncentriranje zračnih udara na srpsko vodstvo i komunikacije kao najbrži način za postizanje pobjede. Ali zapovjednik

⁴⁷ Izvedeno je skoro 10.000 borbenih naleta na 185 ciljeva, pri čemu je uništeno 16% motrilačkih radara velikog dometa, 30% lansirnih mjesta vođenih projektila zemlja-zrak, 15% lansera mobilnih projektila zemlja-zrak, 50% lovačkih aviona, te veliki dio infrastrukture za preradu naftnih derivata.

⁴⁸ Vidi: – Cooper, Scott A. (2001.) "Air Power and the Coercive Use of Force" *The Washington Quarterly* 24(4): 83-84. – Lamberth, 2001.: 235.

⁴⁹ Zbog loših vremenskih prilika, u prvih devet dana borbenih djelovanja, od ukupno 2700 izvedenih naleta samo 15% bile su misije bombardiranja; u istom vremenskom razdoblju, samo je tijekom četiri dana bilo moguće koristiti laserski vođene bombe. U više od 50% noćnih napada, zbog nepovoljnih meteoroloških uvjeta iznad predviđenih ciljeva, nisu upotrebljena nošena ubojna sredstva. Lamberth, 2001.:27-28.

⁵⁰ Za detalje o problemima povezanim s procesom određivanja ciljeva, kao i učinjenim pogreškama, vidi: - Crane, Conrad C. (2001.) "Sky High - Illusions of Airpower" *The National Interest* (Fall 2001) Issue 63: 118-119; - Lamberth, 2001.:186-190.

cijele operacije general, Wesley Clark preferirao je udare po snagama VJ na Kosovu.⁵¹ Ovaj sukob mišljenja odražavao je fundamentalne razlike u mišljenju između USAF-a i kopnene vojske SAD-a po pitanju izvođenja borbenih djelovanja. No, iako se pokazalo da udari po snagama VJ na Kosovu ne donose željene rezultate, ni ideje generala Shorta⁵² nisu bile utemeljene u realnosti. Ne samo da nisu postojale nikakve garancije da bi uklanjanje Miloševića i srpskog vodstva proizvelo željeni učinak, već bi i uspjeh takve strategije otvorio mogućnost stvaranja tako velikih žrtava među srpskom civilnom populacijom da bi bilo ugroženo dalje izvođenje cijele operacije.⁵³

Zbog čega su planeri NATO-a toliko precijenili ulogu zračne moći? Čini se da je glavni uzrok bilo krivo shvaćanje pouka iz operacije *Deliberate Force*. Uvjerenje da se zračnim udarima po isključivo vojnim ciljevima može postići željeni učinak bilo je zasnovano na iskustvu operacije *Deliberate Force* (uništavanje srpske vojne tehnike radi narušavanja odnosa snaga), pri čemu je zanemarena činjenica da taj cilj nije postignut isključivom primjenom zračne moći, već kombinacijom s kopnenom ofenzivom snaga HV, HVO i Armije BiH tijekom kolovoza na području Republike Hrvatske i Bosne i Hercegovine.⁵⁴

Krajem travnja bilo je jasno da dotadašnji način vođenja zračnih operacija nije donijeo željene rezultate, te da je potrebno promijeniti strategiju izvođenja zračnih operacija.⁵⁵ Prvobitna zamisao o vođenju kratke zračne operacije koja je trebala donijeti tražene rezultate (s naglaskom na degradiranje vojnih sposobnosti VJ, kao načina zaustavljanja etničkog čišćenja na Kosovu) pokazala se pogrešnom: usprkos nanesej šteti niti jedan od tri strateška cilja operacije nije ostvaren. Protivnik se pokazao sposobnim za brzo prilagođivanje novoj situaciji, te je mogao izdržati nanese gubitke.⁵⁶ Washingtonski summit NATO-a, donošenjem odluke o čvrstoj riješivosti SAD i europskih saveznika za postizanjem uspjeha, predstavljao je definitivnu prekretnicu u izvođenju operacije *Allied Force*.

Promjena strategije sastojala se u intenziviranju borbenih djelovanja,⁵⁷ te širenju liste ciljeva.⁵⁸ To je praktično značilo prelazak s strategije kažnjavanja na strategiju

⁵¹ Vidi: - Nardulli, Bruce R.; Perry, Walter L.; Pirnie, Bruce; Gordon, John IV; McGin, John G. (2002.) *Disjointed War: Military Operations in Kosovo*, 1999. RAND: Santa Monica. Str. 33-34. – Clark, 2001.: 243-245.

⁵² General Short se zalagao za implementiranje Wardenovih teorija strateške paralize: neutralizacijom političkog i vojnog vodstva SR Jugoslavije stvorila bi se situacija da bi se snage VJ na Kosovu morale predati zbog nedostatka vodstva, te da za postizanje tog cilja više ne bi trebao veći vojni napor.

⁵³ Vidi: Cooper, 2001.: 89.

⁵⁴ Vidi: Ibid., 85-86; – Lamberth (2001.):183-184, 199-218.

⁵⁵ Za analizu navedenog vidi: Barić, Robert (1999.) "NATO i Kosovo: u potrazi za novom strategijom" *Politička misao* 36(2): 61-67.

⁵⁶ Na primjer, zbog ograničenog popisa ciljeva (i, zbog političkih razloga, sporog procesa odobravanja novih ciljeva) te uspješnih srpskih napora u otklanjanju posljedica nanesenih šteta, 80 % napada izvedenih do kraja travnja bilo je usmjereno protiv fiksnih ciljeva koji su bombardirani više puta.

⁵⁷ USAF je na početku operacije *Allied Force* u napadima angažirao 250 borbenih aviona. Međutim, krajem trećeg tjedna zračnih udara general Wesley Clark prvo je zatražio dodatna

ugrožavanja temelja Miloševićeva režima, kroz podizanje cijene daljeg otpora na neprihvatljivu razinu (odnosno na stupanj na kome će doći do mogućnosti unutar-njeg ugrožavanja režima). Međutim, paralelno s nastavljanjem zračnih operacija poduzet je i niz diplomatskih aktivnosti koje su Miloševiću trebale jasno naznačiti da će dalji otpor biti beskoristan pošto neće moći dobiti očekivanu vanjsku (rusku) potporu.⁵⁹

U skladu s navedenim, glavno težište zračnih udara NATO-a preneseno je s vojnih ciljeva na glavne oslonce Miloševićeva režima – politički aparat, medije, srpske snage sigurnosti i ekonomsku infrastrukturu (te posebno rafinerije i skladišta goriva). Prvi rezultati nove strategije osjetili su se već krajem sedmoga tjedna borbenih djelovanja, kad su srpski dužnosnici otvoreno priznali da postoji mogućnost velikih problema zbog šteta nanesenih jugoslavenskoj ekonomiji: proizvodnja je prepolovljena, oko 100.000 ljudi ostalo je bez posla, a sustavu distribucije električne energije nanesena je konačno ozbiljna šteta (u noćnim zračnim udarima izvedenim između 24. i 27. svibnja 1999. na elektroenergetske instalacije na području Novog Sada, Beograda i Niša iz upotrebe je privremeno izbačeno 80% elektroenergetskog sustava).⁶⁰ Intenziviranje zračnih napada tijekom svibnja dodatno je degradiralo jugoslavenski PZO sustav, što je omogućilo intenziviranje napada na postrojbe VJ na Kosovu (uz angažiranje letjećih topovnjača AC-130 i bombardera B-52).

Kombinacija međunarodnog pritiska, zajedno s konstantnim rastom štete nanese jugoslavenskoj ekonomiji dovodi 9. lipnja do sporazuma o povlačenju snaga VJ i srpskog MUP-a s Kosova. Povlačenje je završeno 20. lipnja 1999., čime je i formalno okončana operacija *Allied Force*.

Kontroverzna pitanja

Uz ovaj generalni prikaz planiranja i izvođenja operacije *Allied Force*, želio bih se osvrnuti i na neke specifične tvrdnje dane u članku "Operacija Saveznička snaga 1999. (NATO nad Jugoslavijom)" za koje smatram da su u potpunost pogrešne. To su:

1. Postizanje potpunog raspada integriranog sustava PZO oružanih snaga SR Jugoslavije tokom prvog tjedna izvođenja operacije *Allied Force* (Jelavić, 2000.:181).
2. Neangažiranje kopnenih snaga NATO-a zbog procjene kako će snage UÇK⁶¹ biti sposobne uz zračnu potporu NATO-a postići pobjedu, jer će zračna nadmoć NATO-a onemogućiti djelovanje snaga VJ (Jelavić, 2000.:182).

82 aviona, a zatim još 300 aviona, dolazak nosača aviona USS *Enterprise*, te razmještaj 24 borbena helikoptera AH-64A Apache u Albaniji. Usprkos početnom protivljenju u Pentagonu (zbog strahovanja da će slanje dodatnih snaga poremetiti američke operacije u drugim dijelovima svijeta, posebno na Bliskom istoku i Korejskom poluotoku), Clark je dobio tražene avione. Vidi: Lamberth, 2001.:33-36.

⁵⁸ Na početku operacije *Allied Force* popis ciljeva (NATO Master Target File) navodio je 169 ciljeva; početkom lipnja 1999. popis je narastao na 976 ciljeva.

⁵⁹ Navedene aktivnosti sastojale su se od usvajanja dodatnih sankcija SAD-a i EU prema SR Jugoslaviji od strane, te pridobivanje Rusije za prihvaćanje zapadne strategije za rješavanje sukoba.

⁶⁰ Za detalje, vidi: Lamberth, 2001.:41-43.

⁶¹ Ushtria Çlirimtare E Kosoves – Oslobođilačka vojska Kosova.

3. Pitanje stvarnih gubitaka VJ tokom operacije *Allied Force* (Jelavić, 2000.:183-184).
4. Ocjena da su udari na medijski propagandni aparat Miloševićeva režima doveli do demonstracija protiv Miloševićeva režima, što dokazuje da je *i najdiskutabilnija Douhetova tvrdnja dobila svojevrsnu potvrdu pokazavši da se kombiniranim zrakoplovno-medijskim udarima može postići i izlazak naroda na trgove i možebitno rušenje vlasti* (Jelavić, 2000.:169).

1. Djelovanje PZO sustava VJ

Ocjena o raspadu integriranog PZO sustava VJ može se lako pobiti prema do sada objavljenim američkim podacima. Prema izjavi tadašnjeg ministra obrane SAD Williama S. Cohena, te načelnika JCS-a, generala Henryja H. Sheltona, "prijetnja koju su predstavljale ofenzivne zračne srpske sposobnosti brzo je eliminirana. Ali reduciranje srpskih obrambenih sposobnosti nije išlo brzo, jer je Srbija posjedovala sposobni integrirani sustav PZO, kojeg je bilo vrlo teško eliminirati".⁶² PZO sustav VJ ostao je aktivan do zadnjeg dana sukoba, ali s umanjenom operativnom efikasnošću.⁶³

Kao razlozi neuspjeha u neutralizaciji jugoslavenskog PZO sustava mogu se navesti (Shay, 2000.:2-10):

1. Loše planiranje operativnih djelovanja. Ovaj nedostatak bio je izravni rezultat nerealnih očekivanja o brzom popuštanju Slobodana Miloševića nakon kraćeg razdoblja zračnih udara. Kao posljedica navedenog, operativne snage nisu dobile koherentni plan i ciljeve za izvođenje borbenih djelovanja. Također, podcjenjene su sposobnosti protivničke strane, iako su iskustva iz Iraka naznačivala da bi srpska strana mogla temeljiti primjenu vlastitog PZO sustava kombinacijom pasivnog ciljanja, visoke mobilnosti i preživljavanja. Protivnička strana primijenila je navedenu taktiku: lanseri PZ raketnih sustava bili su disperzirani, a u djelovanju je primijenjena striktna kontrola radarskih emisija (EMCON); iako je na taj način znatno smanjena efikasnost PZO sustava, znatno je otežano otkrivanje radara i lansirnih mjesta. Zbog navedenog, opasnost od radarski vođenih PZ projektila zemlja-zrak ostala je konstantna tijekom cijelog sukoba, što je NATO prisililo na izbjegavanje napada na određene ciljeve, te stalno trošenje sredstava na organiziranje misija za neutralizaciju protivničke PZO (umjesto većeg angažiranja u drugim vrstama misija). Uz to, zbog političkih razloga, borbene formacije NATO-vih aviona

⁶² Citirano u: Shay, Christopher L. (2000.) *Offensive Counterair during Operation Allied Force: Operational Shortfalls and Implications*. Naval War College, Newport, Rhode Island. Str. 1.

⁶³ Tijekom sukoba VJ je lansirala 815 PZ raketa zemlja-zrak: od tog broja 477 otpada na SA-6, 188 na SA-3, 124 na IC samonavođene PZ rakete malog dometa, dok u 26 slučajeva nije uspjelo identificiranje lansiranih raketa. NATO je lansirao 743 proturadarska projektila AGM-88 HARM, ali iako je opasnost od radarski vođenih raketnih sustava bila svedena na minimum, PZ topništvo i kratkodometni sustavi SA-7 predstavljali su stalnu prijetnju, što je NATO-ve avione prisiljavalo da stalno lete na visinama većim od 4000 m (Lamberth, 2000.:108-111).

nisu mogle birati povoljne pravce napada (npr. iz Mađarske ili Rumunjske), što je protivničkoj strani omogućavalo lakše predviđanje mogućih prilaza ciljevima i olakšavalo obranu. Protivnička strana je povremeno masovno lansirala PZ rakete, što nije predstavljalo veliku opasnost za avione, ali je često prisiljavalo posade na preuranjeno odbacivanje borbenog tereta kako bi se izveli manevri za izbjegavanje lansiranih projektila. Generalno, taktika VJ u protuzračnoj obrani bila je usmjerena ka pokušaju privlačenja NATO-vih aviona na manje visine (radi upotrebe PZ topništva, te IC samonavođenih PZ sustava SA-7 Strela).⁶⁴

2. Nedostaci u izvođenju borbenih operacija: prekomplikirana zapovjedna struktura (narušeno jedinstvo zapovijedanja). Rezultat navedenog bili su ozbiljni nedostaci u izvođenju borbenih akcija.⁶⁵
3. Nedostaci u borbenim sposobnostima USAF-a: nedostatak sustava sposobnih za lociranje PZO sustava protivnika pri pasivnom djelovanju (tj. bez radarskih emisija),⁶⁶ nedostatak sposobnosti za detekciju pokretnih ciljeva (zapovjedna mjesta i lanseri PZ raketa).

2. Pitanje kopnene opcije

Od samog početka operacije, predsjednik Clinton te niz visokih dužnosnika tadašnje američke administracije otvoreno su isključili mogućnost angažiranja kopnenih snaga.⁶⁷ Najčešći razlog za isključivanja opcije upotrebe kopnenih snaga, uvjerenje je Clintonove administracije da će kratka zračna kampanja prisiliti Miloševića na popuštanje, te stoga angažiranje kopnenih snaga neće biti potrebno.⁶⁸ Ali, prisutne su i ocjene da je i KoV SAD-a bila suprotstavljena mogućnosti angažiranja u operaciji *Allied Force*, pošto za taj korak nisu bili ispunjeni uvjeti za angažiranje kopnenih snaga u inozemstvu propisani tzv. doktrinom Weinburger-Powell iz 1984. godine (McMurphy, 2000.:34-36). Navedena doktrina navodi šest uvjeta:⁶⁹

⁶⁴ Za detalje vidi: Lambeth, 2000.:102-106.

⁶⁵ Na primjer, u prva tri dana borbenih djelovanja, kad bi sve snage trebalo usredotočiti na neutralizaciju protivničkog PZO sustava, USAF je napao samo 25% zapovjedno-komunikacijskih središta i drugih instalacija sustava PZO.

⁶⁶ Najjednostavniji način za neutralizaciju lansiranih proturadarskih projektila AGM-88 HARM bio je isključivanje radara, što je HARM činilo nedjelotvornim.

⁶⁷ Vidi: Nardulli, et al., 2002.:22-23.

⁶⁸ Također, kao značajan činilac koji je utjecao na navedenu Clintonovu odluku navodi se i želja za izbjegavanjem značajnijih gubitaka, s obzirom da je operacija *Allied Force* za cilj imala ne rušenje već promjenu ponašanja Miloševićeva režima – ograničeni cilj koji je mogao biti ugrožen ukoliko bi došlo do gubitka potpore javnosti zbog većih američkih gubitaka. Vidi: Lyon, Charlie (2001.) "Operation Allied Force: A Lesson on Strategy, Risk, and Tactical Execution" *Comparative Strategy* 20(1): 57-60.

⁶⁹ Navedena doktrina nastala je kao reakcija na američki poraz u Vijetnamu, a od svog nastanka predmet je brojnih kritika, posebno u posthladnoratovskom razdoblju. Kao glavni nedostaci navedenoj doktrini navode se sljedeće činjenice: ograničavanje slobode djelovanja (isključeno je preventivno djelovanje, moguća je samo reakcija na neki događaj); povećavanje rizika za razmještene snage; otvoreno pitanje konsenzusa o tome što su

1. SAD neće angažirati svoje snage u borbi u inozemstvu, osim ako su pojedino sudjelovanje ili prilika vitalni za američke nacionalne interese.
2. Angažiranje snaga može se napraviti samo s jasnom namjerom ostvarivanja pobjede.
3. Angažiranje se treba odvijati s jasno određenim političkim i vojnim ciljevima.
4. Uspjeh i neuspjeh se moraju stalno procjenjivati, te ako je potrebno prilagoditi situaciji.
5. Angažiranje mora imati potporu američkog naroda i njihovih izabраниh predstavnika u Kongresu.
6. Angažiranje treba biti krajnja mjera.

Osim toga, veliki problem predstavlja i činjenica da je kopnena vojska SAD-a još uvijek strukturalno, organizacijski i doktrinarno prilagođena za vođenje hladnoratovskog sukoba visokog intenziteta, a ne za sudjelovanje u posthladnoratovskim manjim sukobima.⁷⁰ U navedenim okolnostima, Weinburger-Powellova doktrina predstavljala je pogodno pokriće za opravdavanje neangažiranja kopnenih snaga.

Stoga se može reći kako je odluka o neangažiranju kopnenih snaga donesena prije početka operacije *Allied Force* proizišla iz nespremnosti političkog vodstva SAD-a za razmatranje tog koraka, ali i zbog davanja potpore toj odluci od strane KoV SAD-a zbog nespremnosti kopnene vojske za angažiranje u ovakvoj vrsti sukoba. Ona je ujedno jasno pokazala da NATO planira samo izvođenje zračnih udara u kratkom roku, što je suprotnoj strani jasno naznačilo sva ograničenja takvog pristupa NATO-a i omogućilo provođenje strategije usmjereno prema produljivanju i eskaliranju sukoba s ciljem razbijanja kohezije NATO-a.

Međutim, kad se strategija izvođenja borbenih djelovanja promijenila u svibnju 1999. (i kad je u pitanje došao budući kredibilitet SAD-a i NATO-a, koji bi u slučaju neuspjeha bio ozbiljno poljuljan), mogućnost korištenja kopnenih snaga kao krajnjeg sredstva, polako je postajala realnom opcijom. Dio političkog i vojnog vrha SAD-a već je krajem prvoga i početkom drugoga tjedna odvijanja operacije *Allied Force* počeo ozbiljno razmatrati mogućnost angažiranja kopnenih snaga, a početkom trećeg tjedna u Washingtonu se počeo stvarati konsenzus o navedenom pitanju. Tijekom travnja među saveznicima je vođena diskusija o tom pitanju (a posebno na summitu u Washingtonu), a čini se da je ključni trenutak nastupio na sastanku ministara obrane SAD, Velike Britanije, Njemačke, Francuske i Italije održanom u Bonnu 27. svibnja 1999., kada je donesena odluka o potrebi uključivanja kopnene

američki nacionalni interesi; pitanje daljeg odvijanja neke intervencije ako izgubi potporu javnosti isl. Treba istaknuti i da doktrina potpuno ignorira koncept prisile, iako on postaje centralan u vanjskopolitičkom i vojnom djelovanju SAD-a. Najbolja ocjena Weinberger-Powell doktrine jest da ona predstavlja recept za izbjegavanje rizika, ali time ujedno i narušava kredibilitet SAD-a. Vidi: Record, Jeffrey (2001.) "A Note on Interests, Values, and the Use of Force" *Parameters* 31(1): 15-21.

⁷⁰ Za objašnjavaње navedene teze vidi: Record, Jeffrey (1999.) "Operation Allied Force: Yet another wake-up call for the Army?" *Parameters* 29(4): 15-24.

opcije u dalje odvijanje operacije *Allied Force*.⁷¹ Različite opcije kopnene intervencije razmatrane su u američkim i britanskim vojnim krugovima i prije i nakon ovog sastanka, od ograničene akcije na Kosovu do intervencije na području uže Srbije.⁷² Iako do kraja sukoba nije bila donesena formalna odluka o mogućnosti kopnene intervencije, svi pokazatelji ukazuju da bi takva odluka neizbježno uslijedila da se operacija *Allied Force* nastavila.⁷³

Što se tiče navoda da je UÇK predstavljao NATO-vu kopnenu snagu, razvoj događaja u potpunosti je demantirao navedenu tvrdnju. Clintonova administracija izričito je odbacila svaku ideju naoružavanja i korištenja UÇK kao alternative kopnenim snagama NATO-a, usprkos tome što je u američkom Kongresu bila pokrenuta takva inicijativa. Glavni razlog za odbijanje ove ideje bilo je strahovanje da će UÇK inzistirati na nezavisnosti Kosova, što je bilo u suprotnosti s stavom NATO-a da je Kosovo dio Srbije.⁷⁴ Uz to, pokazalo se da slabo opremljen i naoružan UÇK nije predstavljao ravnopravnog protivnika snagama VJ, te da je njegov utjecaj tijekom sukoba bio ograničen. UÇK je postigao određene uspjehe primjenjujući gerilsku taktiku, međutim kad je 26. svibnja pokušao izvesti veliki frontalni napad, doživio je težak poraz.⁷⁵ U ovim borbama NATO je pružio prvu izravnu zračnu potporu snagama UÇK, usprkos tome što je operacija *Allied Force* već ulazila u treći mjesec izvođenja. U ovom (i drugim slučajevima) pokazalo se da nije bila uspostavljena čvrsta koordinacija djelovanja između snaga UÇK i NATO-vih zračnih djelovanja. Tek nakon 10. svibnja, UÇK je počeo s prikupljanjem obavještajnih podataka i slanjem istih NATO-u; no rezultat te suradnje nije doveo do povećanja gubitaka VJ pošto je suprotna strana i dalje uspješno disperzirala svoje snage. Kao dobar primjer uspješnosti snaga VJ i srpskog MUP-a, može se navesti da nakon završetka sukoba nije bilo moguće utvrditi da su napadi koje su izvodili bombarderi B-52 i B-1 u završnoj fazi sukoba nanijeli bilo kakve značajnije štete snagama VJ (Lamberth, 2001.:56). Analiza djelovanja napravljena nakon završetka sukoba nije pokazala nikakvu korelaciju između djelovanja postrojbi UÇK i tehnike VJ uništene NATO-vim zračnim udarima.⁷⁶

⁷¹ Za detalje o procesu pregovora o uključivanju opcije primjene kopnenih snaga vidi: Lamberth, 2001.:43-48.

⁷² Za detalje o planiranju kopnenih operacija vidi: - Nardulli, et al., 2002.:38-43. – Daalder, Ivo H.; O'Hanlon, Michael (2000.) *Winning Ugly; NATO's War to Save Kosovo*. Washington D.C., Brookings Institution Press. Str. 155-160.

⁷³ Vidi: Lambeth, 2001.:74-77.

⁷⁴ Vidi: Daalder i O'Hanlon, 2000.135.

⁷⁵ Snage UÇK (oko 4000 boraca) su 26. svibnja 1999., u okviru operacije Strijela napale snage VJ radi ovladavanja dvjema kontrolnim točkama na jugozapadnoj granici Kosova s Albanijom, s krajnjim ciljem preuzimanja kontrole nad cestovnim pravcem Prizren-Peć, te osiguravanjem opskrbe snaga UÇK na Kosovu. Međutim, topnički a zatim pješački protunapad postrojbi VJ ubrzo je snage UÇK prisilio na prelazak u defenzivu, pri čemu je u blizini planine Pastrik oko 250 boraca UÇK bilo ugroženo od strane 700 vojnika VJ.

⁷⁶ Grant, Rebecca (2000.) "Nine myths about Kosovo: one year after Operation Allied Force, some strange notions have taken root." *Air Force Magazine* 83(6): 50-55.

3. Pitanje gubitaka nanesenih snagama VJ na Kosovu.

Ovo pitanje i dalje izaziva žestoke rasprave, pošto se povezuje ne samo s ocjenom uspjeha operacije *Allied Force*, već i s pitanjem uspješnosti primjene zračne moći u modernim borbenim operacijama. Do sada su objavljeni sljedeći podaci o broju uništene borbene tehnike 3. armije VJ smještene na Kosovu za vrijeme operacije *Allied Force*:

Izvor	Tenkovi	Oklopni transporteri	Topništvo
general Henry Shelton (10.7.1999.)	120	220	450
NATO (16.9.1999.)*	93	153	389
podaci VJ (16.6.2000.)	13	6	27
Newsweek (15.5.2000.)	14	18	20

Izvor: Haun, Phil M. (2001.) "Airpower versus a Fielded Army: A Construct for Air Operations in the Twenty-First Century". *Aerospace Power Journal* 15(4): 85.

Iz navedene tablice vide se velike razlike u broju danom od strane NATO-a, te tvrdnjama iznesenim od strane predstavnika VJ i članka u časopisu *Newsweek*.⁷⁷ Veliki problem u ocjeni učinka zračnih udara po postrojbama 3. armije VJ na Kosovu predstavlja činjenica da NATO tijekom cijelog sukoba nije bio u stanju precizno identificirati otkrivene ciljeve, zbog nepovoljnih vremenskih uvjeta te nedovoljnih mogućnosti izvidničkih sustava.⁷⁸ Zbog toga NATO-ve obavještajne analize nisu bile u mogućnosti točno procijeniti djelotvornost izvedenih zračnih udara na postrojbe 3. armije.

* NATO-vi timovi koji su nakon završetka operacije *Allied Force* procjenjivali nanесenu štetu snagama VJ, na Kosovu su našli ostatke samo 26 tenkova (prema nekim izvorima 14 tenkova i 12 samovoznih topničkih sustava), 18 oklopnih transportera i 26 topničkih oružja. Za ostatak onеспosobljenog naoružanja VJ američki predstavnici dali su objašnjenje da je protivnička strana uspjela ili popraviti oštećenu opremu i vratiti je u upotrebu, ili transportirati u užu Srbiju radi popravka.

⁷⁷ Barry, John ; Thomas, Evan "The Kosovo Cover-up". *Newsweek* (15.5.2000.): 23-26

⁷⁸ Na primjer, efikasnost zrakoplova za nadzor bojišta E-8 Joint STARS bila je narušena zbog planinskog reljefa Kosova (u takvim uvjetima detekcija skrivenih snaga VJ bila je u određenim slučajevima nemoguća), a kada su E-8 i otkrili pokretne ciljeve u najvećem broju slučajeva nije bilo moguće razlikovati oklopno vozilo od kamiona s izbjeglicama. Ovaj problem je djelomično riješen paralelnim korištenjem беспilотnih letjelica Predator za vizuelnu identifikaciju otkrivenih ciljeva, ali i efikasnost беспilотnih letjelica bila je umanjena činjenicom da one nisu bile integrirane s operativnim snagama. Veliki problem u identifikaciji ciljeva predstavljale su i nedostatne sposobnosti za interpretaciju prikupljenih podataka: analitički centri u Molesworthu (Velika Britanija) i Vicenzi (Italija) nisu bili pripremljeni za obradu podataka dobivenih izviđanjem, a navedeni problem ostao je prisutan do završetka operacije *Allied Force*. Vidi: - Haun, 2001.:84-85. - Lamberth, 2001.:123.

Može se reći da su, bez obzira na potpunu zračnu nadmoć NATO-a, snagama 3. armije nanesen manji gubitci. S jedne strane, VJ je imala dovoljno vremena za disperziju postrojbi prije početka zračnih udara NATO-a, što je dovelo do toga da je većina zračnih udara samo uništila prazne vojarne i skladišta. S druge strane, uz primjenu taktičkih postupaka prilagođenih situaciji na terenu,⁷⁹ postrojbe VJ pokazale su se izuzetno vještim u primjeni tehnika maskiranja, te spašavanja i repariranja oštećene borbene tehnike.⁸⁰ Stoga se može prihvatiti ocjena da su postrojbe VJ na Kosovu preživjele NATO-ve napade uz manje gubitke (Nardulli et al., 2002.:54-56). Ti gubici vjerojatno su bili veći od tvrdnji iznesenih od strane predstavnika VJ i novinara *Newsweeka*, no pitanje je da li su se približili brojkama iznesenim u završnoj NATO-voj analizi.⁸¹

No, krajnji kriterij za ocjenu uspješnosti NATO-vih zračnih udara ne može biti broj uništene borbene tehnike protivnika, već ocjena jesu li postignuti postavljeni ciljevi. U slučaju napada na snage 3. armije, to je bilo prekidanje procesa etničkog čišćenja na Kosovu. Kao što je već rečeno, taj cilj nije ostvaren: srpska strana nastavila je s procesom etničkog čišćenja. Usprkos nanesenim gubitcima, postrojbe 3. armije su u trenutku završetka operacije *Allied Force* predstavljale organiziranu borbenu snagu (pri čemu je broj postrojbi čak i povećan u odnosu na brojnost prije početka NATO-ve akcije), na što ukazuje vrlo dobro izveden proces povlačenja s Kosova. S Kosova se povuklo 220 tenkova, 300 oklopnih transportera i 308 topničkih oružja, pri čemu, prema riječima očevidaca, snage VJ nisu izgledale slomljene, već samo iscrpljene (Ripley, 1999.:12-13). U svjetlu navedene činjenice sve polemike vođene po pitanju stvarnog broja uništenih oružanih sustava bave se sporednim pitanjem; bitno je da je NATO nastavljanjem i intenziviranjem zračnih udara na području cijele SR Jugoslavije (a posebno po ekonomskoj infrastrukturi) poslao jasnu poruku kako ne namjerava odustati, čime je srušena cijela Miloševićeva strategija djelovanja.

4. Uzroci Miloševićeve kapitulacije

Tvrđnju o demonstracijama u Jugoslaviji kao uzroku koji je Miloševića prisilio na kapitulaciju lako se može pobiti pogleda li se način na koji je srpska strana organizirala propagandni rat, te kako NATO nije pronašao uspješan odgovor na tu strategiju. Može se reći da je srpska strana ostvarila pobjedu na informacijsko-propagandnom

⁷⁹ Upotreba manjih mobilnih borbenih grupa za etničko čišćenje i borbu protiv UÇK: koristile su se mješovite borbene grupe veličine satnije – bojne (tipičan sastav takvih grupa bio je satnija motoriziranog pješništva, 50 % sastava topničke bitnice, određeni broj minobacača većeg kalibra, manji inženjerijski i logistički elementi, te PZO vod opremljen s topovima kalibra 20-30 mm koji se mogao koristiti i za pružanje potpore u borbi s snagama UÇK). Takve formacije je bilo vrlo teško otkriti, a zračni udari usmjereni na uništenje teške vojne tehnike (tenkovi, topništvo) ne utječu previše na djelotvornost ovakvih borbenih grupa.

⁸⁰ Za prikaz poduzetih mjera vidi: Lamberth, 2001.:130-131.

⁸¹ Za prikaz pogleda po pitanju gubitaka nanesenih VJ na Kosovu, vidi: - Lamberth, 2001.:128-136. – Nardulli, et al., 2002.:49-56.

polju – potpunom kontrolom nad masovnim medijima u Srbiji Miloševićev režim uspješno je održavao potporu stanovništva za sukob s NATO-om, istovremeno neutralizirajući propagandu suprotne strane. Uz to, srpska strana je u prvoj fazi sukoba uspješno manipulirala predstavnicima stranih medija smještenim na području SR Jugoslavije radi utjecaja na međunarodnu javnost, kako bi se iskoristile napetosti između članica NATO-a i utjecalo na strategiju vođenja operacije *Allied Force*. Iako na kraju, na međunarodnom polju nisu postignuti traženi ciljevi (razbijanje kohezije NATO-a, te zatim prekid NATO-ve akcije), održana je potpora populacije režimu.

Obilježja srpskog propagandnog djelovanja bila su sljedeća:⁸²

1. Praktično potpuna kontrola medijskog prostora u kombinaciji s prihvaćanjem upućenih poruka od strane domaćeg stanovništva omogućila je Miloševićevom režimu značajnu propagandnu prednost nad NATO-om još prije početka sukoba. Na početku operacije *Allied Force*, ta je kontrola postala praktično potpuna neutraliziranjem preostalih nezavisnih radio stanica i novina (npr. zatvaranje radija B92, ili fizička likvidacija Slavka Čuruvije urednika lista *Dnevni telegraf*).
2. Provođenje agresivne protupropagandne kampanje, u kojoj je sukob s NATO-om (te etničko čišćenje na Kosovu) prikazan kao borba za nacionalni opstanak Srba. U srpskim medijima pozornost je dana prikazu bombardiranja u Srbiji, ali bez ikakvih podataka o eventualnim gubitcima VJ (umjesto toga, davane su vijesti o navodnim NATO-vim gubitcima, u kombinaciji sa snimkama protunatovskih demonstracija u svijetu). Proces etničkog čišćenja koji se provodio na Kosovu uopće nije spomenut (umjesto toga, djelovanje VJ na Kosovu je prikazano kao odgovor na terorističke napade UÇK).
3. Od samog početka sukoba srpska strana je uspješno uspostavila kontrolu nad predstavnicima stranih medija, koristeći ih u nastavku sukoba kao jedno od sredstava za širenje srpske propagande (npr. za prenošenje srpskih stajališta, kroz interviewe pravljene sa srpskim političarima, ili prikazivanjem šteta nastalih pri slučajnom bombardiranju civilnih ciljeva).
4. Poduzimanje različitih mjera za diskreditiranje NATO-a, od prikaza kolona albanskih izbjeglica kao posljedice NATO-vog bombardiranja Kosova i davanja potpore UÇK, do vrlo dobrog iskorištavanja slučajeva kolateralne štete (korištenjem predstavnika stranih medija, ali i emitiranja TV i radioemisija putem satelita).
5. Upotreba Interneta kao sredstva propagande. Tijekom prva dva tjedna sukoba srpska strana ne samo da je otvorila desetak web stranica, već je pod kontrolu stavila i web stranice na području SR Jugoslavije.⁸³ U kasnijoj fazi sukoba,

⁸² Za detaljniji prikaz srpskih metoda vidi: Larsen, Wayne A. (2000.) *Serbian Information Operations During Operation Allied Force*. Maxwell AFB, Alabama: Air Command and Staff College, Air Force University.

⁸³ Na primjer, web stranice radija B92 tiho su preuzete i pretvorene u još jedno propagandno sredstvo protiv NATO-a.

nanošenjem ozbiljnih šteta TV i radio mreži u SR Jugoslaviji, Internet je postao glavno sredstvo propagande Miloševićeva režima prema inozemstvu.

6. Internet je, osim za propagandu, korišten i kao sredstvo za poduzimanje mjera informatičkog ratovanja protiv NATO-a. Osim upotrebe kompjuterskih virusa protiv NATO-ve informatičke mreže, Internet je korišten i kao sredstvo za rano upozoravanje na zračne udare NATO-a.⁸⁴

Iako navedenim metodama nije postigao razbijanje jedinstva NATO-a (i obustavljanje NATO-ve akcije), Milošević je uspio zadržati potporu stanovništva unutar zemlje: manji broj demonstracija u drugoj fazi sukoba nije uzdrmao njegovu vlast.

S druge strane, NATO je tijekom operacije *Allied Force* pokazao da nema definiranu strategiju vođenja propagandne kampanje, posebno na području odnosa s javnošću. To pokazuju i problemi uočeni tijekom odvijanja operacije *Allied Force* (Gratham, 2000.:7-14):

1. NATO nije ustanovio koordinacijski biro za objavljivanje informacija. Umjesto toga, informacije su objavljivane putem nacionalnih ureda zemalja članica, te kroz zapovjedni lanac OS SAD (*European Command*) pri čemu nije bilo međusobne koordinacije. To je onemogućilo precizno i brzo davanje informacija o sukobu. Uz to, pretjerana potreba čuvanja tajnosti u operativnom djelovanju dovela je do toga da je količina informacija danih javnosti bila manja nego li u operacijama *Desert Storm* i *Desert Fox*, što je dovelo do toga da je zamagljena razlika između propagandnog djelovanja NATO-a i propagande suprotne strane; to je potkopavalo kredibilitet NATO-a.⁸⁵
2. Nije postojala jasna strategija odnosa s javnošću (na primjer, nedostajala je jasna metodologija davanja interviewa; časnici zaduženi za odnose s javnošću u američkim postrojbama nisu imali unificirane smjernice za kontakte s predstavnicima medija, isl.).
3. Nepripremljenost i neodgovarajuća reakcija NATO-a u dokazanim slučajevima kolateralne štete (tj. napada na civilne umjesto vojnih ciljeva, izvedenih zbog pogreške u identifikaciji ciljeva).
4. Brojne pogreške napravljene u propagandnim aktivnostima protiv Miloševićevog režima. Napade protiv TV i radio mreže u Srbiji nisu pratile aktivnosti na pružanju alternativnih informacija od strane NATO-ve propagandne mreže (što je urađeno na Kosovu); na taj način Miloševićev režim je korištenjem preostalih informacijskih kanala (tisak, radio) mogao nastaviti s propagandom. S druge strane, brojne nedoumice oko vođenja operacije *Allied Force*

⁸⁴ Pri uzletu NATO-vih aviona iz baza u Italiji i drugim zemljama, promatrači bi Internetom slali e mail poruke (s brojem i tipovima aviona u formaciji, nošenim naoružanjem, registarskim brojevima aviona) na web stranice u Srbiji, što je olakšavalo poduzimanje protumjera jugoslavenskog PZO sustava.

⁸⁵ Vidi: Larsen, 2000.:25-26.

(npr. pitanje angažiranja kopnenih snaga, te neslaganje u redovima članica NATO-a po mnogim pitanjima) su Miloševiću samo davala dodatni poticaj za čekanjem u nadi da će unutarnje suprotnosti (u kombinaciji s vanjskim pritiscima) dovesti do raspada koalicije i prekida zračnih napada. Može se reći da je NATO-va propagandna strategija bila reaktivna, pri čemu je suprotna strana zadržala slobodu djelovanja.⁸⁶

Krajnji rezultat propagandnog rata između Miloševićevog režima i NATO-a bio je u tome da je u određenom dijelu populacije došlo do gubitka potpore režimu (što pokazuju prvi protesti koji su u srpskim gradovima počeli 18. svibnja 1999.), ali da je u drugom dijelu populacije došlo do jačanja potpore zbog jačanja nacionalističkih osjećaja što je srpska propaganda vješto iskoristila.⁸⁷

S obzirom na navedeno, postavlja se pitanje: zbog čega je Slobodan Milošević pristao na NATO-ve uvjete i time *de facto* priznao poraz? Ovo pitanje i dalje je predmet rasprava, no više analiza⁸⁸ ističu simultano djelovanje većeg broja činilaca:

- **Neuspjeh u izazivanju razdora među članicama NATO-a.** Srpska strana očekivala je kako će proces etničkog čišćenja na Kosovu stvoriti unutar NATO-a pritisak za prekid bombardiranja (pošto bombardiranje nije uspjelo zaustaviti etničko čišćenje, a izbjeglički val zaprijetio stabilnosti Makedonije i Albanije). Uz to, pretpostavljalo se kako će civilne žrtve bombardiranja, te NATO-vi gubici potaknuti javno mnijenje NATO zemalja protiv intervencije. Obje premise pokazale su se pogrešnim: etničko čišćenje samo je učvrstilo odlučnost NATO-a, a u izvođenju zračnih napada NATO je dao značajan naglasak na smanjivanje kolateralne štete. Osim toga, NATO nije pretrpio značajnije gubitke aviona i posada, čime je demonstrirana nesposobnost protivničke strane za nanošenjem ozbiljnijih gubitaka snagama Saveza.

⁸⁶ Za detaljniji prikaz problema s kojima se na ovom području susretao NATO, vidi: - Pounder, Gary (2000.) "Opportunity Lost: Public Affairs, Information Operations and the War Against Serbia". *Aerospace Power Journal* 14(2): 56-78. - Thomas, Timothy L. (2000.) "Kosovo and the Current Myth of Information Superiority" *Parameters* 30(1): 13-29.

⁸⁷ Byman, Daniel L.; Waxman, Matthew C. (2000.) "Kosovo and the Great Air Power Debate" *International Security* 24(4): 21-22.

⁸⁸ Vidi sljedeće izvore:

- *** (2000.) "Kosovo: lessons from the crisis". London: UK Ministry of Defence, The Stationery Office: 16.

- Byman, Daniel L.-Waxman, Matthew C. (2000.) "Kosovo and the Great Air Power Debate" *International Security* 24(4): 5-38.

-Daalder, Ivo H.; O'Hanlon, Michael (2000.) *Winning Ugly; NATO's War to Save Kosovo*. Washington D.C., Brookings Institution Press. Str. 198-206.

- Hosmer, Stephen T. (2001.) *The Conflict Over Kosovo: Why Milosevic Decided to Settle When He Did*. Santa Monica: RAND.

- Lamberth, Benjamin S. (2001.) "NATO'S Air War For Kosovo: A Strategic and Operational Assessment". Santa Monica: RAND. Str. 67-86.

- Posen, Barry R. (2000.) "The War for Kosovo: Serbia's Political-Military Strategy" *International Security* 24(4): 39-84.

- **Neuspjeh u osiguravanju ruske potpore radi nastavljanja suprotstavljanja NATO-u.** Ovaj činilac se navodi kao jedan od ključnih razloga zbog kojih je Milošević prihvatio zahtjeve NATO-a. Očekivanje kako će Rusija poduprijeti jugoslavensku stranu pokazalo se neutemeljenim: Boris Jelcin je procijenio da bi nastavljanje pružanja potpore ugrozilo ruske veze s Zapadom (te posebno ekonomske odnose), što je za rusku stranu bilo neprihvatljivo.
- **Stalno povećanje štete nanesene ekonomskoj infrastrukturi SR Jugoslavije.** Početkom lipnja 1999. godine štete nanesene jugoslavenskoj ekonomskoj infrastrukturi počele su se približavati razinu na kojoj su mogle izravno ugroziti opstanak Miloševićevog režima. Uz to, NATO je uz već prije navedeno pojačavanje tempa napada planirao dalje širenje kampanje bombardiranja (24-satno bombardiranje uz upotrebu baza u Mađarskoj i Turskoj, s povećanjem broja dnevnih borbenih naleta na oko 1000).
- **Rastuća mogućnosti angažiranja kopnenih snaga NATO-a.** Kao što je ranije napomenuto, krajem svibnja i početkom lipnja 1999., NATO se sve više bližio donošenju odluke o aktiviranju kopnene opcije. Iako bi po donošenju odluke za pripremu kopnene invazije NATO-u trebalo nekoliko mjeseci, upotreba kopnenih snaga Saveza mogla bi se proširiti i izvan područja Kosova (što bi ugrozilo Miloševićev režim). Krajem svibnja i Milošević je počeo ozbiljno razmatrati mogućnost kopnene invazije NATO-a, na što upućuju fortifikacijski radovi koje su počele izvoditi postrojbe VJ na Kosovu (ukopavanje postrojbi na vjerojatnim smjerovima napada NATO snaga iz Makedonije; utvrđivanje granice; postavljanje minskih zapreka na smjerovima mogućeg napredovanja NATO snaga iz Makedonije).⁸⁹

Postavlja se i pitanje bi li snage VJ bile sposobne djelotvorno odgovoriti na kopneni napad NATO-a. Zbog apsolutne zračne nadmoći NATO-a, postrojbe VJ na Kosovu bile su disperzirane, i djelovale su u malim grupama. Navedena taktika omogućila je nastavljanje procesa etničkog čišćenja, ali u pripremanju djelotvorne obrane protiv kopnenih snaga NATO-a trebalo bi izvesti grupiranje i ukopavanje postrojbi. Međutim, zbog NATO-ve zračne nadmoći, takav korak doveo bi do teških gubitaka na strani VJ.

- **Usprkos vješto vođenoj propagandnoj kampanji i zadržavanju potpore stanovništva Miloševiću režimu, dalje nastavljanje sukoba otvaralo je mogućnost erozije ostvarene potpore.** No, postavljena je i hipoteza da je takva situacija otvorila Miloševiću put za prihvatanje postavljenih zahtjeva NATO-a: nastali zamor među srpskom populacijom u kombinaciji s željom za prekidom bombardiranja otvorio je mogućnost prihvaćanja mirovnih uvjeta što u drugačijoj situaciji ne bi bilo moguće provesti bez ugrožavanja masovne potpore režimu (Hosmer, 2001.:49-64).

⁸⁹ Lamberth, (2001.), 73-74.

- **Pritisak političkih i vojnih krugova u SR Jugoslaviji za postizanjem prekida neprijateljstava.** O tome koliko je ovaj činilac utjecao na Miloševiću odluku još uvijek ne postoje pouzdani podatci, no procjenjuje se da je mogao imati značajan utjecaj.⁹⁰
- **Štete nanesene snagama VJ na Kosovu.** Usprkos NATO-vim napadima, VJ je nastavila s progonom Albanaca na Kosovu, a do kraja sukoba pokazala da može operativno djelovati i u uvjetima apsolutne zračne nadmoći protivnika. Stoga je ovaj činilac imao mali utjecaj na konačnu odluku o prekidu neprijateljstava.

Može se reći da su svi navedeni činioci pokazali Miloševiću i srpskom vodstvu da se krajem svibnja situacija počela definitivno preokretati u korist NATO-a. Iako unutar Jugoslavije nije postojala opasnost izbijanja masovnog nezadovoljstva koje bi ugrozilo režim, te iako su snage VJ usprkos nanesenim gubitcima i dalje bile sposobne za operativno djelovanje, mnogi pokazatelji su ukazivali na besmislenost daljeg otpora NATO-u. Intenzivirani zračni udari NATO-a počeli su nanositi sve veće štete ekonomskoj infrastrukturi SR Jugoslavije. No, Milošević bi vjerojatno prihvatio čak i te gubitke, ukoliko bi NATO bio prisiljen prekinuti napade. Međutim, sve je pokazivalo da do toga neće doći – Rusija je u drugoj polovici svibnja definitivno napustila pokušaje pružanja potpore SR Jugoslaviji i podržala NATO-vu kampanju (što je diplomatski izoliralo Jugoslaviju), članice NATO-a održale su unutarnju koheziju, a sve je više rasla mogućnost eskalacije od strane NATO-a (dalje intenziviranje zračnih udara, te uključivanje kopnene opcije). U takvoj situaciji srpskoj strani je kao jedina opcija preostalo prihvaćanje završetka sukoba, uz pokušaj dobivanja što povoljnijih uvjeta po pitanju budućeg statusa Kosova. Krajnji rezultat pregovora bili su nešto povoljniji uvjeti od onih koji su ponuđeni srpskoj strani u Rambouiletu (ulazak snaga NATO-a ograničen je samo na područje Kosova; NATO nije dobio pravo neograničenog korištenja prostora SR Jugoslavije za transport i smještanje trupa; odbačen je prijedlog o raspisivanju referenduma o budućem statusu Kosova; Kosovo je rezolucijom Vijeća sigurnosti br. 1244 potvrđeno kao dio SR Jugoslavije), pošto su otvorili mogućnost nastavka borbe za Kosovo na političkom planu.⁹¹

ULOGA ZRAČNE MOĆI U BUDUĆNOSTI

Operacija *Allied Force* ponovno je demonstrirala prednosti ali i ograničenja zračne moći – zračna moć može nanijeti veliku štetu protivniku, ali ni danas ne može samostalno osvojiti i kontrolirati teritorij. Dalje, uloga zračne moći u operaciji *Allied Force* ne može se posmatrati u kontekstu teorija ranih zagovornika zračne moći, pošto su te teorije nastale u drugačijim prilikama, i danas imaju samo povijesni

⁹⁰ Vidi: Lamberth, 2001.54-55. - Posen, Barry R. (2000.) "The War for Kosovo: Serbia's Political-Military Strategy" *International Security* 24(4): 75-80.

⁹¹ Za detalje o vođenju pregovora i završnom sporazumu, vidi: Daalder i O'Hanlon (2000.), 165-175.

značaj – te teorije pravilno su ocijenile značaj zračne moći u modernom u sukobu, no većina ostalih postavki pokazala se neutemeljenima. Stoga klasične teorije zračne moći ne mogu predstavljati analitički okvir za razmatranje uloge zračne moći u posthladnoratovskim razdoblju. U upotrebi zračne moći u sukobima u kojima se ne traži potpuni poraz protivnika (rušenjem režima), već promjena ponašanja (ispunjavanje postavljenih zahtjeva), nerealno je očekivati da zračni udari sami za sebe mogu donijeti željeni rezultat. Međutim, kao što pokazuje iskustvo iz operacije *Allied Force*, zračni udari u kombinaciji s drugim političkim i ekonomskim mjerama mogu donijeti željene rezultate. Naravno, u situaciji kad je primarni cilj postizanje potpune pobjede nad protivnikom, vrijede drugačija pravila primjene zračne moći. Ali, ni tada zračna moć ne može postići pobjedu samostalno.

Međutim, usprkos postignutom uspjehu na Kosovu, pitanje je može li kombinirana upotreba vojnih i drugih mjera uvijek donijeti traženi rezultat u primjeni prisile, posebno u slučajevima kada je protivnička strana spremna podnijeti velike gubitke kako bi očuvala vlastite interese. Bez obzira na sve prednosti koje pruža oslanjanje na superiornu paljbenu moć i vojnu tehnologiju, odlučan i dobro organiziran protivnik može koristeći prilagodljivost i inventivnu upotrebu dostupnih niskotehno- loških sredstava ne samo preživjeti već čak i stvoriti uvjete za pobjedu nad bolje opremljenim protivnikom. Primjeri iz Koreje, Vijetnama, te bliskoistočnih ratova potvrđuju ovu tezu.⁹² Ukoliko je protivnik spreman podnijeti značajne gubitke, ali uz zadržavanje mogućnosti nanošenja značajnih gubitaka bolje naoružanom protivniku, može se stvoriti pat pozicija u kojoj slabija strana može ostvariti pobjedu već samom činjenicom da nije uništena. Uzme li se u obzir jasno vidljive slabe strane demokratskih zemalja Zapada u vođenju vojnih sukoba,⁹³ ovakva mogućnost ne može se isključiti.

Može se nabrojati niz činilaca koji utječu na uspjeh ili neuspjeh primjene zračne moći kao sredstva prisile. Na primjer, nedavno objavljen rad M. Horovitza i D. Reitera identificira sljedeće činioce kao ključne za postizanje uspjeha:⁹⁴

1. Zračna moć kao sredstvo prisile ima veću vjerojatnost uspjeha ako se upotrijebi protiv slabosti protivnika na vojnom a ne na civilnom području.
2. Tip vladajućeg režima utječe na uspjeh ili neuspjeh djelovanja.
3. Ukoliko napadač zahtijeva promjenu vodstva režima, manja je vjerojatnost uspjeha.
4. Upotreba zračne moći treba se kombinirati s primjenom drugih vojnih sredstava.

⁹² Vidi: Scales, Robert H. Jr. (1999.) "Adaptive Enemies: Achieving Victory by Avoiding Defeat" *Joint Force Quarterly* No. 23 (Autumn 1999-Winter 2000): 7-14.

⁹³ Želja za brzim i relativno bezbolnim završetkom vojnog sukoba, preveliko oslanjanje na upotrebu nadmoćnije paljbene moći, sve veće osjetljivosti javnosti na gubitke na vlastitoj strani te negativne posljedice kolateralne štete.

⁹⁴ Horovitz, Michael; Reiter, Dan (2001.) "When Does Aerial Bombing Work? Quantitative Empirical Tests, 1917-1999" *Journal of Conflict Resolution* 45(2): 147-173.

Međutim, kao krajnji činilac koji će presuditi o uspjehu ili neuspjehu navedene primjene zračne moći ne može se uzeti postignuti stupanj razaranja protivničkog vojnog ili ekonomskog potencijala, već odgovor na jedno jednostavno pitanje – jesu li ostvareni politički ciljevi pokrenute vojne akcije. Zbog toga je operacija *Desert Fox* predstavljala neuspjeh, a operacija *Deliberate Force* uspjeh. Zbog toga će, konačnu ocjenu o uspjehu operacije *Allied Force* dati tek konačno rješenje statusa Kosova, što znači da ćemo na navedeni odgovor morati pričekati duže razdoblje. Ukoliko na kraju političko rješenje ne dovede do situacije koja će omogućiti dugoročnu stabilizaciju Kosova i okolnog područja, vojni uspjeh postignut u operaciji *Allied Force* te kasnije djelovanje mirovnih snaga neće imati nikakvo značenje.

Stoga, u budućnosti se primjena zračne moći kao sredstva prisile mora razmatrati kroz sagledavanje svih prednosti i nedostataka primjene ovog koncepta. Činjenica je da upotreba zračne moći u navedenoj ulozi i dalje ostaje na raspolaganju SAD kao privlačno sredstvo za ograničeno angažiranje u krizama koje ne ugrožavaju ključne američke nacionalne interese. Sukobi u kojima je SAD bio umiješan u proteklom desetljeću bili su ograničeni konvencionalni sukobi, u kojima su politička ograničenja dovela do ograničavanja načina upotrebe vojne sile. Nastavak ovog trenda može se očekivati i u idućim desetljećima 21. stoljeća; u navedenom kontekstu može se očekivati kako će zračna moć kao sredstvo prisile biti dominirajući oblik njezine primjene. To znači da se u analizama zračne moći više ne mogu mijesati načini primjene zračne moći u "klasičnom" sukobu usmjerenom ka potpunom porazu neprijatelja, s načinom primjene zračne moći u sukobu s ograničenim ciljem.

Literatura

- *** (2000.) "Kosovo: lessons from the crisis". London: UK Ministry of Defence, The Stationery Office.
- Barić, Robert (1999.) "NATO i Kosovo: u potrazi za novom strategijom" *Politička misao* 36(2): 61-67.
- Barić, Robert (2000./2001.) "Njihov najljepši trenutak – Zračna bitka za Britaniju" *Hrvatski vojnik I* (HV br. 66, prosinac 2000.: 50-61) i II (HV br. 67, siječanj 2001.: 50-63) dio.
- Barry, John; Thomas, Evan "The Kosovo Cover-up" *Newsweek* (15.5.2000.): 23-26.
- Beale, Michael O. (1997.) "Bombs over Bosnia: The Role of Airpower in Bosnia-Herzegovina". Maxwell AFB, Alabama: Air University, School of Advanced Airpower Studies.
- Beagle, T. W. (2000.) "Effects-Based Targeting: Another Empty Promise?". Maxwell AFB, Alabama: Air University, School of Advanced Airpower Studies.
- Blanchfield, Jody L. (2000.) "Bombs Away: A Strategic Analysis of Airpower in Limited Conflict". Fort Leavenworth, Kansas: United States Army Command and General Staff College, School of Advanced Military Studies.
- Byman, D.L.; Waxman, M.C.; Larson, E.V.(1999.) *Air Power as a Coercive Instrument*. Santa Monica: RAND.

- Byman, Daniel L.; Waxman, Matthew C. (2000.) "Kosovo and the Great Air Power Debate" *International Security* 24(4): 5-38.
- Byman, Daniel; Waxman, Matthew (2002.) *The Dynamics of Coercion: American Foreign Policy and Limits of Military Might*. Cambridge University Press.
- Clark, Wesley (2001.) *Waging Modern War*. New York: Public Affairs.
- Coldfelter, Mark A. (1997.) "Molding Airpower Convictions: Development and Legacy of William Mitchell's Strategic Thought". U: Meilinger, Phillip S. (ur.) *The Paths of Heaven: the Evolution of Airpower Theory*. Maxwell AFB, Alabama: Air University, School of Advanced Airpower Studies. Str. 79-114.
- Cooper, Scott A. (2001.) "Air Power and the Coercive Use of Force" *The Washington Quarterly* 24(4): 81-93.
- Corum, James F. (2000.) "The Myth of Air Control: Reassessing the History" *Aerospace Power Journal* 14(4): 61-77.
- Crane, Conrad C. (2001.) "Sky High – Illusions of Airpower" *The National Interest* (Fall 2001) Issue 63: 116-122.
- Daalder, Ivo H.; O'Hanlon, Michael (2000.) *Winning Ugly; NATO's War to Save Kosovo*. Washington D.C., Brookings Institution Press.
- Eula, Michael J. (1986.) "Giulio Douhet and Strategic Air Force Operations: a Study in the Limitations of Theoretical Warfare" *Air University Review* 37(6): 94-99.
- Grant, Rebecca (2000.) "Nine myths about Kosovo: one year after Operation Allied Force, some strange notions have taken root" *Air Force Magazine* 83(6): 50-55.
- Gratham, Robin F. (2000.) "Air War Over Serbia: It's Important to Win the Information War". Maxwell AFB, Alabama: Air University, Air Command and Staff College.
- Gray, Peter S. (2001.) "The Myths of Air Control and the Realities of Imperial Policing" *Aerospace Power Journal* 15(3): 21-32.
- Haun, Phil M. (2001.) "Airpower versus a Fielded Army: A Construct for Air Operations in the Twenty-First Century" *Aerospace Power Journal* 15(4): 81-88.
- Hinman, Ellwood P. (2000.) "Context and Theory: Lessons from Operation Allied Force" *Air Power History* 48(2):26-34.
- Horowitz, Michael; Reiter, Dan (2001.) "When Does Aerial Bombing Work? Quantitative Empirical Tests, 1917-1999" *Journal of Conflict Resolution* 45(2): 147-173.
- Hosmer, Stephen T. (1996.) *Psychological Effects of US Air Operations in Four Wars, 1941-1991. Lessons for U.S. Commanders*. Santa Monica: RAND.
- Hosmer, Stephen T. (2001.) *The Conflict Over Kosovo: Why Milosevic Decided to Settle When He Did*. Santa Monica: RAND.
- Jones, Johnny R. (1997.) "William "Billy" Mitchell's Air Power". Maxwell Air Force Base, Alabama: Airpower Research Institute, College of Aerospace Doctrine, Research, and Education.
- Kamps, Charles (1999.) "Rolling Thunder: Air War in Vietnam – A Strategic Analysis" *Strategy&Tactics* No 200: 15-24, 49-50..
- Keaney, Thomas A.-Cohen, Eliot C. (1995.) *Revolution in Warfare? Air Power in the Persian Gulf*. Naval Institute Press: Annapolis, Maryland.

- Kimminau, Jon A. (1998.) "The Psychology of Coercion: Merging Airpower and Prospect Theory". Maxwell AFB, Alabama: Air University, School of Advanced Airpower Studies.
- Lamberth, Benjamin S. (2001.) *NATO'S Air War For Kosovo: A Strategic and Operational Assessment*. Santa Monica: RAND.
- Larsen, Wayne A. (2000.) "Serbian Information Operations During Operation Allied Force". Maxwell AFB, Alabama: Air Force University, Air Command and Staff College.
- Levy, Jack S. (1997.) "Prospect Theory, Rational Choice, and International Relations" *International Studies Quarterly* 41(1): 87-112.
- Lyon, Charlie (2001.) "Operation Allied Force: A Lesson on Strategy, Risk, and Tactical Execution" *Comparative Strategy* 20(1): 57-75.
- Meilinger, Phillip S. (1997.) "Giulio Douhet and the Origins of Airpower Theory". U: Meilinger, Phillip S. (ur.) *The Paths of Heaven: the Evolution of Airpower Theory*. Air University Press, Maxwell AFB, Alabama: Air University, School of Advanced Airpower Studies. Str. 1-41.
- Meilinger, Phillip S. (1997.) "Trenchard, Slessor, and Royal Air Force Doctrine before World War II". U: Meilinger, Phillip S. (ur.) *The Paths of Heaven: the Evolution of Airpower Theory*. Air University Press, Maxwell AFB, Alabama: Air University, School of Advanced Airpower Studies. Str. 41-78.
- Millett, Allan R.-Maslowski, Peter (1994.) "For the Common Defense: A Military History of the United States". New York: The Free Press.
- McMurphy, Michael (2000.) *Coercion and Land Power*. Fort Leavenworth, Kansas: United States Command and General Staff College.
- Nardulli, Bruce R.; Perry, Walter L.; Pirnie, Bruce; Gordon, John IV; McGin, John G. (2002.) *Disjointed War: Military Operations in Kosovo, 1999*. RAND: Santa Monica.
- Pape, Robert (1996.) *Bombing to Win: Air Power and Coercion in War*. Cornell University Press: Ithica.
- Posen, Barry R. (2000.) "The War for Kosovo: Serbia's Political-Military Strategy" *International Security* 24(4): 39-84.
- Pounder, Gary (2000.) "Opportunity Lost: Public Affairs, Information Operations and the War Against Serbia" *Aerospace Power Journal* 14(2): 56-78.
- Ramsay, Mark F. (1999.) *Aerial Coercion as Operational Art: Past Lessons Were Forgotten in Kosovo*. Newport, R. I.: Naval War College.
- Record, Jeffrey (1999.) "Operation Allied Force: Yet another wake-up call for the Army?" *Parameters* 29(4): 15-24.
- Record, Jeffrey (2001.) "A Note on Interests, Values, and the Use of Force" *Parameters* 31(1): 15-21.
- Ripley, Tim (1999.) "Kosovo: a bomb damage assessment" *Jane's Intelligence Review* 11(9): 10-13.
- Scales, Robert H. Jr. (1999.) "Adaptive Enemies: Achieving Victory by Avoiding Defeat" *Joint Force Quarterly* No. 23 (Autumn 1999-Winter 2000): 7-14.

- Schelling, Thomas (1966.) *Arms and Influence*. New Haven: Yale University Press.
- Shay, Christopher L. (2000.) *Offensive Counterair during Operation Allied Force: Operational Shortfalls and Implications*. Newport, Rhode Island: Naval War College.
- The United States Strategic Bombing Survey. Summary Volume*. (1945./1946.; zajednički reprint iz 1987.). Maxwell Air Force Base, Alabama: Air University Press.
- Thomas, Timothy L. (2000.) "Kosovo and the Current Myth of Information Superiority" *Parameters* 30(1): 13-29.
- Trenchard, Hugh (1928.) "The War Aim of the Royal Air Force". *Air Staff Memorandum* No 43. Str. 2-6.
- Yurovic, Douglas P. (2000.) *Operation Allied Force: Air Power in Kosovo. A Case Study in Coercive Victory*. Carlisle Barracks, Pennsylvania: Strategy Research Project, U.S. Army War College.
- Youngs, Tim; Oakes, Mark; Bowers, Paul (1999.) "Kosovo: Operation Allied Force". *House of Commons: Library Research Paper* 99/48 (29.4.1999.).
- Walker, Scott (1997.) "A Unified Field Theory of Coercive Airpower" *Airpower Journal* 11(2): 70-79.
- Warden, John (1992.) "Employing Air Power in the Twenty-first Century". U Shultz, Richard H. Jr.; Pfaltzgraff, Robert L. Jr. (urednici) (1992.) *Future of the Airpower in the Aftermath of the Gulf War*. Air University Press, Maxwell AFB, Alabama. Str.57-82.
- Weigand, Anthony M. (1998.) *An Airpower Application Framework: Modeling Coercive Airpower Strategies*. Maxwell AFB, Alabama: Air University, School of Advanced Air Power Studies.
- Westermann, Edward B. (1997.) *The Limits of Soviet Airpower: The Bear Versus the Mujahideen in Afghanistan, 1979-1989*. Maxwell AFB, Alabama: Air University, School of Advanced Airpower Studies.

OPERATION ALLIED FORCE AND LIMITS OF THE AIRPOWER

Robert Barić

Summary

Operation Allied Force can't be taken as a proof of the idea of winning war by using airpower alone, which was expressed in the works of the early prophets of the airpower (Dhouet, Trenchard, Mitchell). This military operation must be analysed in the framework of the concept of coercive airpower operations, instead of using early airpower theories (today, the value of the early airpower theories is primary historical). Together with other successful examples of coercive airpower operations, operation Allied Force showed that airpower application can be successful only if it's combined with parallel implementation of different political, economical and military measures.

Keywords: Operation Allied Force, airpower, airpower theories, coercive airpower, operation Allied Force analysis

